ҺУРАЛСАЛАЙ ШЭНЭ ЖЭЛЭЭР!

...ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

48-дахи жэлээ гарана

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 206 (13522)
1971 оной сентябриин 1, среда

Сэн 2 мүнгэн

ХҮНДЭТЭ ҮХИБҮҮД!

Мүнөөдэр үргэн һайхан Эхэ орон доторнай, тэрэ тоодо Буряадай АССР-эй нютагуудаар һуралсалай шэнэ жэл эхилжэ, һургуулинуудай үүдэн сэлигдэхэнь. Хүхюун баяртайгаар зунайнгаа амаралта үнгэргөөд, бэе махабадаа хүдэржүүлһэн таанар дахин партадаа һуужа, эрдэмэй үндэһэ шудалхатнай. Тиихэдэ долоо наһатайшуул анха түрүүшынхеэ һургуулиин богоһо алхажа оробот.

Һаяшье һургуулида ороһон, мүн ахамадшье классай һурагшад, гэрэлтэ һайхан үдэрөөртнай дашарамдуулан, таанарые халуунаар амаршалаад, тон бэрхээр һуража, эрхим амжалта туйлахыетнай хүсэн юрөөнэб.

Түрэл Коммунис парти, түрэ засагнай эдир үетэнии бултыень дунда эрдэмтэй болгохо зорилго табина. Таанар тэрэниие хадуужа, бултадаа дунда һургуули дүүргэжэ гарахаяа оролдохо ёһотойт.

Мүн баһа һуралсалай шэнэ жэлэй эхилһэнтэй дашарамдуулан, ургажа ябаа үетэниие коммунис ёһоор хүмүүжүүлхэ уг зорилготой багшанарые халуунаар амаршалан, 1971—1972 онуудай һуралсалай жэлдэ эрхим амжалта туйлахыень хүсэнэб.

С. ДМИТРИЕВ,
БурАССР-эй гэгээрэлэй министр.

КПСС-эй БУРЯАДАЙ ОБКОМДО

ЛЕНИНЭЙ ОРДЕНТО БОРЬЁОГОЙ СОВХОЗОЙ КОМБАЙНЕРНУУД, ЖОЛООШОД, ТРАКТОРИСТНУУД БА МЭРГЭЖЭЛТЭДЭЙ ҮҮСХЭЛ ТУХАЙ

...тарян хуряалгаяа эмхитэйгээр, богони болзорто, ...гүйгөөр хуряажа, гүрэндөө түсэбһөө үлүүлэн ...мянган центнер орооһо худалдаха гэһэн социа...уялга абаһан Ленинэй орденто Борьёогой совхозой комбайнернууд, жолоошод, трактористнууд ...мэргэжэлтэдэй эдэбхи үүсхэлые КПСС-эй ...обкомой бюро дэмжээ.

Ленинэй орденто Борьёогой совхозой механизаторнууд болон мэргэжэлтэдэй үүсхэлые үргэнөөр дэлгэрүүлхээр КПСС-эй райкомууд, аймгүйсэдкомууд, колхоз болон совхозуудай партийна организацинууд болон хүтэлбэрилэгшэд энэ тогтоолоор уялгалагдаһан байна.

Ургаса хуряалгые амжалтатайгаар үнгэргэхэ, гүрэндэ орооһо болон таряан ажалай бусад продуктнуудые түсэбһөө үлүүлэн худалдахын түлөө социалис мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлхые КПСС-эй обкомой бюро уряалһан байна.

1971 ОНОЙ ТАРЯА ХУРЯАЛГЫН ҮЕДЭ ЛЕНИНЭЙ ОРДЕНТО БОРЬЁОГОЙ СОВХОЗОЙ КОМБАЙНЕРНУУД, ЖОЛООШОД, ТРАКТОРИСТНУУД БА МЭРГЭЖЭЛТЭДЭЙ АБАҺАН

СОЦИАЛИС УЯЛГА

...дэхи табан жэлэй түрүү...жэлдэ манай совхозой та... дээрэ орооһото урга...дай баян ургаса гаран... Мэргэжэлтэдэй тоолоод ...тарилгын гектар бүри ...центнер хүрэтэр шэнии... центнер хүрэтэр хара табтахаар байна. Мүнөө ...ургасаяа хуряажа абаха ...харюусалгатай, ажал ...халуун хаһа эхилбэ. ...зорилгомнай, юуб гэхэдэ, ...саг соонь, гээлтэгүй... хуряажа, гүрэндөө орооһо тарияа ехээр худалдажа, шанартай үрэһэ бэлдэжэ, ...тэжээл болохо таряа ...алха болонобди.

...табан жэлэй түрүү... жэлэй даабарие амжал... дүүргэхын түлөө со... мүрысөөндэ оролсоһон ...эр, совхозой механиза... болон мэргэжэлтэд ...хуряалгаяа эмхитэй... богони болзорто, гээлтэгүйгөөр үнгэргэхэ гэжэ шиидэһэн байна. 4712 гектарта таригдаһан хабарай эртын ургамалнуудые хүдэлмэриин 15 үдэртэ хуряажа абахабди. Орой таригдаһан ургамалнуудые—3835 гектар обёос болон гэршүүхые хүдэлмэриин 10 үдэрһөө оройтуулангүй хуряажа дүүргэхэбди.

Совхоздомнай ургаса хуряалгын техникэ дуталдана. 8,6 мянган гектарай таряа хуряаха оройдоол 40 комбайн, 24 жатка бии. Тиимэһээ ургасаяа амжалтатайгаар хуряажа абахын тула техникэеэ агрегат бүхэнөө зүбөөр, бүтээсэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ болонобди.

Совхозой бүхы комбайнернууд үдэр бүри даабаряа адагынь 1,5 дахин үлүүлэн дүүргэхэ, таряа амяарлан хадахадаа комбайнай агрегат бүхэн үдэртэ 25 гектар, баал суглуулан сохиходоо 15 гектар хүрэтэр хуряаха гэжэ шиидээ.

Түрүү комбайнернууд бүри дээгүүр уялгануудые абаһан байха юм. Жэшээнь, комбайнер А. Жаркой бүхыдөө 600 гектар таряа амяарлан хадажа, 500 гектарай баал суглуулан сохихо гэжэ шиидэһэн байна. Комбайнер А. Метелкин 500 гектар хадажа, 500 гектарай баал суглуулан сохихо уялга абанхай.

Комбайнууд болон автомашинануудые бүтээсэ ехэтэйгээр ашаглахын тула техническэ туһаламжые үдэр һүнигүй поли дээрэ ябажа хэхэ, таряа хуряалгада комбайнуудаа имагтал бүлэг бүлэгөөр ябуулха, мүн автомашинануудые бүлэг болгон табижа, тэдэнэй хүдэлмэрие эрхилхэ диспетчерскэ пункт байгуулагдаха.

Ургаса хуряалгын хүдэлмэрие эрхим шанартайгаар ябуулха хэрэгтэ гол анхарал хандуулагдаха байна. Таряа хадалга, сохилго болон зөөлгын үедэ заашье орооһо гээхэгүйн түлөө бүхы хэмжээнүүд абтанхай. Таряамнай бүхыдөө амяарлан хуряагдаха юм.

Таряагаа хуряажа байха зуураа, нэгэн доро поли дээрэһээ һолоомо суглуулжа, намарай паар хахалха хүдэлмэри ябуулагдаха байна. Үрэһэ хааха, тэрэниие тарилгын шанарта хүргэхэ хүдэлмэрие бүхыдэнь 1971 оной октябриин 1 хүрэтэр дүүргэхэбди.

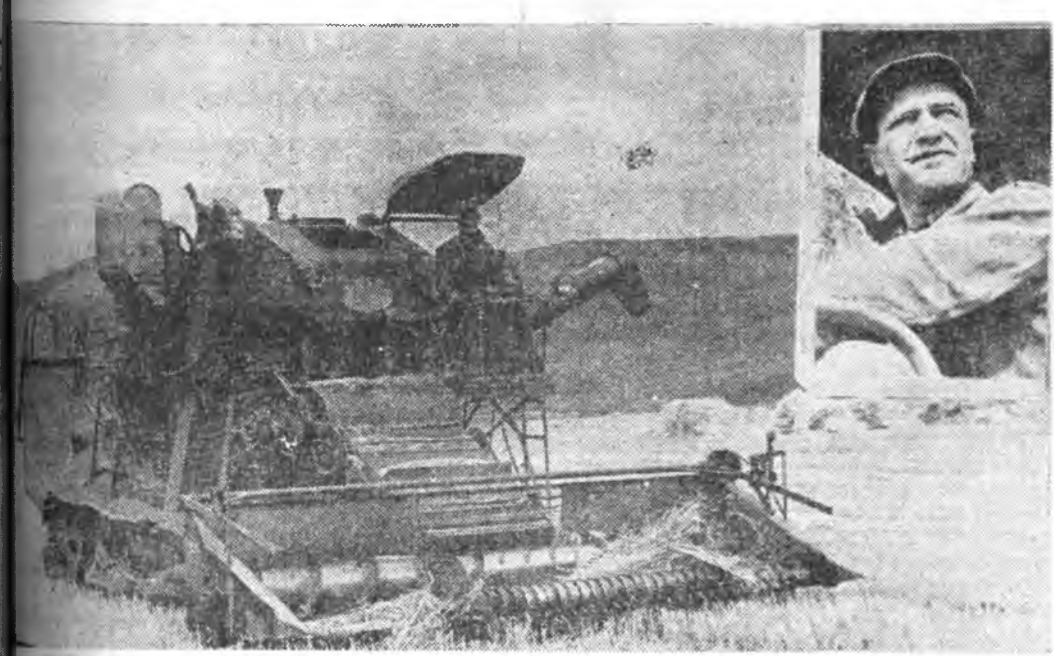
Гүрэндэ таряа тушааха түсэбөө дүүргэхэ гээшэ таряашадай эгээн түрүүшын зорилго ходо байгаа. Совхозой коллектив арга боломжонуудаа тоожо үзөөд, гүрэндөө түсэбһөө үлүүлэн 12,5 мянган центнер таряа худалдаха гэхэ гү, али бүхыдөө 30 мянган центнер таряа тушааха байнабди.

Иимэ социалис уялгануудые бэедээ даажа абаха зуураа, ургасаяа эмхитэйгээр хуряажа абахын, гүрэндэ таряа худалдаха түсэб, даабаряа болзорһоо урид дүүргэхын, үлүүлэн дүүргэхын түлөө мүрысөөндэ оролсохые республикынгаа бүхы механизаторнуудые бидэнэр уряалнабди.

Механизаторнуудай сутлаанай даабаряар социалис уялгада гар табигшад:
В. Чагдуров, А. Метелкин, Н. Гармажапов, Я. Власов, К. Кривов,—комбайнернууд; **И. Шарапов, В. Тугаринов, В. Русин** — тракторно-таряан ажалай бригадын бригадирнууд; **Н. Саттаров. А. Качковский, М. Балалаев** — жолоошод; **С. Мункуев** — фермые эрхилэгшэ; **И. Зайцев** — совхозой главна агроном; **Б. Жигмитов** — ВЛКСМ-эй комитедэй секретарь; **Ж. Ванкеев** — парткомой секретарь; **Б. Хомутов** — совхозой директор.

Анха түрүүшынхеэ һургуулида ошохынгоо урда тээ хатархада хэды шэнээн аятай гээшэб. С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Улаан-Үдын аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой механизаторнууд таряа хуряалгаяа эмхитэйгээр эхилбэ. Мүнөө түрүүшын 600 гектарай горох ба шэниисэ хуряагдаа.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Булагта гэжэ газарта шэниисэ суглуулагдана. Колхозой нэгэдэхи отделениин эрхим комбайнер Борис Лукич Гребенщиков.
О. БЕРЕЗКОВОЙ фото.

ШУХАЛА АСУУДАЛ ХЭЛСЭБЭ

Партиин Баргажанай райкомой ээлжээтэ пленум үсэгэлдэр болобо. Ниитын мал ажахые үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ талаар районно партийна организациин абаха хойшолуулашагүй хэмжээнүүд тухай асуудал пленум хаража үзэбэ. КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр **Л. Б. Раднаев** тус асуудалаар элидхээ:

Элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ XXII партсъездын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ **С. И. Тараскин,** Баргажанай совхозой Үрөөгэй отделениин партийна организациин секретарь **И. А. Молчанов,** Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ **Б. Б. Ринчинов,** Бодоной совхозой директор **С. Т. Крылов** болон бусад хабаадалсаа.

Пленумэй хүдэлмэридэ КПСС-эй Буряадай обкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр **А. У. Модогоев** хабаадалсажа, үгэ хэлээ.

Георгий ДАШАБЫЛОВ

ЭНЭ ҮГЛӨӨГҮҮР

1.

Энэ үглөөе удаан хүлеэгээб,
Эжы, абамниш баһа хүлеэгээ.
Утал байна даа намарай һүни.
Унтажа ядан тэршэлээб үни.
Одо мүшэд сонхоорни шагаажа,
Огторгойн хүндыдэ олоороо хүлгэнэ.
Ониб-аниб гэлдэн эбһээлжэ,
Орой болоһоной дохёо үгэнэ.
Хон-жэн. Бүхы зон унтана.
Хотоной янгар хаа-яа хусана.
Хонгор эшэгэд, хурьгад һажана.
Хорёо соо үнеэд уухилна.
Хүхюу хонхо хаанашьеб жэнгиржэ,
Хүүгэдэй шууяан дуулдана шэнги,
Үглөөнэй хүгжэм гэнтэ зэдэлжэ,
Үүрэй толон туяарһан шэнги.
Аалин, аалин оромни хэлбэлзэн,
Аажам һүни дуулана дээрэм.
Дүүжэм үндэр огторгой намхалзан,
Дууһан мүшэд залирна дээрэм...

2.

Энэ үглөөе удаан хүлеэгээб.
Эжы, абамни баһа хүлеэгээ.
Намарай хюруу газаа унанхай.
Нарантай адли би бодонхойб.
Багашуул хүхюун үйлсэдэ гарана.
Бадма дүүмни намаяа дахана.
Баряад сүүмхэеэ бушуул алхалнаб.
Баабай, эжым хүсэжэ ядана.
Үльгэр соохи ордон шэнги
Үндэр байшан бидэниие угтаа.
Үхибүүд оронобди дуугүй, эшэнги.
Үүдэеэ нээбэ нэгэдэхи класс.
Хилэн хара энээхэн самбарта
Хэдыш удаан бэшэхэ, зурахамнай!
Шэрын үнэртэй шэнэхэн парта,
Шинии, саана һурахаяа һуухамнай!
Барандаа, хүүгэд, түргэлыт барандаа!
Баяртай жэнгирбэ түрүүшын хонхо.
Баглаа сэсэгээ барибаб багшадаа,
Баяртай уулзатараа, эжы, абам!

УРГАСА ХУРЯАЛГАДА— ...ОНСО АНХАРАЛ

...Н. Зауралида һара тухай саг соо бороо хура ...гүй ороно. Тиигээшье һаань, Куртамышска ...Камаганска совхозой механизаторнууд байгаа... ...дабажа гаран, амжалта түгэсөөр ажал...байна. 9000 гектар дээрэһээ орооһо таряа 6 үдэ... хадажа унагаагаад, богонихон болзор соо ...байна.

...ажахын 60 комбайн сохилго дээрэ хүдэлнэ. ...совхоз 4-5 мянган центнер орооһо таряа ...пунктда эльгээнэ. Энэ жэлдэ Камаганска ...таряашад 77 мянган центнер орооһо гүрэндэ ...юм. Энэ хадаа түсэбһөө 17 мянган центнерээр ...

* * *

...ЯНСК. Тус областиин таряашад 100 мянган ...орооһо таряа гүрэндэ худалдаа. Энэ түсэбөөр ха...орходоо, 25 мянган тонноор ехэ боло... областиин колхоз, совхозууд шэниисэ болон ...таряа хуряалгаяа дүүргэжэ байна. Һаяхан ...хадалга эхилээ. Областиин урда, баруун захаар ...хуряажа захалаа. Эндэхи түрүү ажахы... гектар бүриһөө 15-30 центнер обёос хадагдана.

* * *

...ССЭ. Заднестровиин нуга тарялан дээрэ кукуруза ...түлэг дундаа ябажа байна. Арцизска райо... «Россия» колхозой комбайнернууд эрхим һайнаар .... Комбайнернууд бүлэг бүлэгөөрөө хоёр халаанда ажалладаг. В. Сорочаной звено 300 га талмайһаа кукуруза хадаа. Комбайнернууд И. Топор, П. Албур, тракторист Н. Николаенко гэгшэд халаанайнгаа даабари нилээд үлүүлэн дүүргэнэ.

Ажахын агрегат бүхэн 2 автомашинатай, тэргэтэй 2 тракторнай. Оньһото техникээр һайса хангагдаһан дээрэһээ силос дараха ажал хүдэлмэрээ һайнаар хэжэ байна.

* * *

АШХАБАД. Туркменистанай урда зүгэй ажахынууд хлопок хуряажа эхилбэ. Бахарденскэ районой колхозууд бусад ажахынуудһаа түрүүлжэ, «сагаан алта» хуряажа захалаа.

Энэ колхоз эгээл түрүүлэн тушаалгын баазада хлопок тушааһан байха юм. «Октябрь», «Москва», «Дзахмет» колхозууд хэдэн арбаад тонно хлопок гүрэндэ тушаагаа.

Мургабска, Тедженскэ оазисай, Аму-Дарьягай урда талын ажахынууд хлопок хуряажа эхилбэ.

* * *

БАРНАУЛ. Топчихинска таряа хуряалгын пункт Алтайда эгээн лэ ехэнь болоно. Орооһо тарятай автомашинанууд үдэр һүни илгадгүй иишэ харгылна. Эндэхи элеваторта 25 мянган тонно таряан тушаагдаа.

Предприятиин коллектив эмхи гуримтайгаар ажаллажа нормоёо үлүүлэн дүргэнэ. Хура бороогой ороһон дээрэһээ шиигтэй таряан тушаагдана. Тиимэһээ оньһон түхеэрэлгээр хангагдаһан хатаалгын агрегадууд хүдэлгэгдэһэн байха юм. Эндэ түрүү хүдэлмэришэд Б. Стуков, Г. Слобин, А. Витир болон бусад илангала шалгарна.

Иигэжэ Алтайн орооһо таряа тушаан абалгын элеваторнууд үнлэр бүтээсэтэйгээр ажаллажа байнхай.

ТАСС-ай корр.

7 ҺАРЫН ТУРШАДА

Н. И. Хлебникова Хяагтын аймагай «Дружба» колхозой нэгэдэхи отделениин һү һаалиин фермэдэ хүдэлдэг. Нина Иннокентьевна эсэхэ сусахые мэдэхэгүй ажалша бэрхэ байһанаараа нүхэдэйнгөө дунда суурхаһаар үнинэй юм.

Түрүү һаалишан энэ жэлдэ эрхим үрэ дүн туйлаа. Тэрэ жэлэй туршада 297 центнер һү һааха түсэбтэй һаа, мүнөө 305 центнер һү һаагаад байна. Үнгэрэгшэ жэлэй 7 һарын туршада үнеэн бүриһөө 1373 килограмм һү һааһан байбал, мүнөө энэ хугасаа соо 1610 килограммда хүргэжэ шадаа.

Социалис мүрысөөндэ оролсоһон һаалишад Елена Ивановна Хлебникова, Лукерья Васильевна Воробьева гэгшэд түрүү һаалишанһаа балай холо гээгдээгүй, анамана сохилдожо ябана. Тэдэнэр гурбадахи кварталда жэлэйнгээ түсэб дүүргэхые шиидэнхэй.

К. ХАЛТАНОВ.

БЭЛШЭЭРИИН ТУНГА НОГООНДО...

Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой үхэршэд хаража байһан малаа зунай зүлгэ ногоондо бэлшээн таргалуулжа, мал бүхэнэй шэгнүүрые сүүдхэдээ 1000 граммһаа доошо бэщээр нэмээхэбди гэһэн социалис уялга абаһан юм. Энэ ажахын малшад абаһан уялгаяа нэрэтэй солотойгоор дүүргэхын тула энэ таатай зохид хаһада үхэр малаа һайнаар адуулхые оролдожо байнхай юм. Мал адуулагшад бэлшээриеэ зүбөөр хэрэглэхэ, хаража байһан бурүү хашарагуудаа үглөөнэй харанхыһаа, үдэшэ орой болотор адуулдаг гуримтай. Мүн малаа саг болзортонь уһалха, ааяма халуунда шугы, бургааһанай оёорто тиирүүлхэ гэжэ оролдоно.

Һаяхан ажахын мэргэжэлтэд малшадаараа ябажа, ажал хүдэлмэритэйнь танилсахаһаа гадна хаража байһан малыень шэгнэһэн байна. Амжалта туйлаһан малшадай ажал хэрэгыень тэмдэглэһэн, мүн ушарһан дутуу дундануудаа усадхаха, үлэгшэ саг болзорые һайнаар хэрэглэжэ, абаһан уялгаяа бодото дээрэнь бэелүүлхэ тухай хөөрэлдэһэн, зүбшэһэн байна.

Ажахы соо сүүдхын туршада мал бүхэнэй шэгнүүрые 1000 граммаар, мүн дээшэшье нэмээжэ байһан үхэршэд олон. Виктор Алексеевэй, П. Сластинай хаража байһан бурүү, хашарагуудай шэгнүүр дунда зэргээр 320—330 килограмм болоно. Эдэ малшад бурүү, хашарагуудаа IV кварталда гүрэндэ тушааха даабаритай юм. Тэрэ үе болотор мал бүхэнэйнгөө шэгнүүрые 380 килограмм болгохо зорилго урдаа табинхай. Мал адуулагшад Феопонт Семенов, Иван Ковалев, Никанор Иванов, Георгий Патрахин гэгшэд ажалдаа ёһотой жэшээ харуулмаар хүдэлжэ байна.

Колхозой правлениин шиидхэбэреэр ажалай түрүүшүүлдэ гэжэ зорюулһан «Хүндэлэлэй Улаан туг» эндэ үргэгдөө. Малшадай зунай бэлшээриһээ бууһан хойно амжалта туйлаһан малшадта үнэтэй, сэнтэй бэлэгүүд барюулагдаха юм.

Ехэ-Куналейн малшад энэ үе соо мал бүхэнэйнгөө шэгнүүрые 902 граммаар дээшэлүүлээ. Ажахы гүрэндэ 3500 центнер мяха тушааха түсэбтэй юм. Хараалһан түсэбэй хахадынь үхэрэй мяхан болоно. Малшад түсэбөө үлүүлэн дүүргэхын тула эршэтэйгээр ажаллажа байнхай

С. ТЮЛЮКИН
Улаан-Үдын аймаг.

ҮХЭР МАЛАЙ ҮҮЛТЭР hАЙЖАРУУЛХА АСУУДАЛНУУ

Манай Буряад орондо хэр угhаа хойшо үхэр мал олоор үсхэбэрилэгдэдэг байhан. Мүнөөшье республикымнай олонхи ажахынуудай гол hалбаринь — үхэр мал үсхэбэрилгэ болоно бшуу. Колхоз, совхозуудаймнай hаалиин фермэнүүдhээ бүхы сагаан эдеэп абтана, мүн бүхыдөө абтадаг мяханай 50 процентнь тэндэhээ ороно ха юм.

Урдань хамтын ажалай эмхидхэгдэхэhээ урда манай Буряад орондо үхэр мал олоор үсхэбэрилэгдэдэгшье hаа, барга хуушанай арга хэрэглэгдэдэг, үбhэ, тэжээлыньшье бирагүйшэг, тиимэhээ үхэр малай ашаг шэмэнь бага байгаа гээшэ. Үхэрнүүдынь жэжэ байhан. М. Н. Балковай тодорхойлhоной ёhоор, тэрэ үедэ үнеэд гол түлэб пабтарханууд. 5—6 жэлдэ hаалгажа байхадаа тус бүридөө 260 килограмм шэгнүүртэй, жэлдээ 300 үдэр соо 980 килограмм тухай hү үгэдэг hэн. Тиихэдээ нютагай үүлтэрэй үнеэдэй hүн үдхэн, тоhолиг байhан ааб даа.

Иигээд ерэхэдээ манай буряадай үүлтэрэй үнеэд ашаг шэмэ багатай; арадай ажахые социалис гуримаар эрхилхэ эрилтэдэ яашье таарахагүй байhаниинь элитэ. Тиимэhээ республика дотор хамтын ажалай эмхидхэгдэhэн түрүүшын үдэрhөө эхилжэ үхэр малай үүлтэр hайжаруулха асуудал табигдаhан.

1933—1934 онуудай туршада манай республикада симментал үүлтэрэй буханууд олоор асарагдажа, малай үүлтэр hайжаруулха түрүүшын алхам хэгдэжэ эхилээ. Энэ талаар колхоз, совхозуудта гүрэн ехэхэн туhа хүргөө. Үүлтэртэ мал худалдажа абахадань туhалдаг, али болохоор урмашуулдаг, удаан болзорой урьhаламжын мүнгэшье үгэдэг байгаа. Тиигэжэ республика доторнай симментал үүлтэрэй үхэр олоор асарагдадаг болоhон байна. 1935—1940 онуудай туршада Смоленскэ областиин Сычовско гүрэнэй племрассаднигhаа 3026 буха, 1093 эмэ гунжад асарагдаа hэн. Энээнэй ашаар республикымнай Сэлэнгын аймагта үүлтэртэ мал үсхэбэрилжэ, ажахынуудта тарааха өөрын племрассаднигтай болоо. Энээнэй ашаар дүрбэн жэлэй туршада республикын колхозуудта симментал үүлтэрэй 1362 буха, 676 эмэ хашараг, гунжад тараагдаhан байна.

Иигэжэ Буряад оронои ажахынуудай үхэр мал мүнөө гол түлэб hайжаруулагдаhан симментал үүлтэрэй болонхой гээшэ. Малай олошоруулагдажа, үүлтэрэй hайжаруулагдаhанай ашаар мяха, hүншье урдынхиhаа жэшээгүй ехээр абтадаг болоhониинь элитэ. Хэрбээ 1961 ондо республика дотор бүхыдөө 377 мянган үхэр, тэрэ тоодо, 140 мянган үнеэд байhан hаа, үнгэрэгшэ жэлдэ бүхы үхэр малнай 449 мянганда хүрэжэ, тэрэ тоодо, үнеэд 163 мянганда хүрөө гэхэ гү, али бүхыдөө эбэртэ мал 20 процентээр олошорhон байна.

hайн үүлтэрэй эмэ, эрэ тугал, буруунуудан аукцион жэл бүри республикадамнай үнгэргэгдэдэг. Эндэ Сэлэнгын аймагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой, «Байкал» племхозой түлжүүлhэн мал шалгаржа, hайн сэгнэлтэдэ хүртэдэг болонхой.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: аукционой нээгдэхэ үе харуулагдана.
Е. ЗАХАРОВАЙ фото.

hҮТЭЙ, ТОМО ҮНЕЭДhЭЭ—ТОБИР hАЙН ТҮЛ

Манай эндэ hайжаруулагдаhан симментал үүлтэрэй үхэрнүүдhээ hү, мяхан ехээр абтаха аргатай. Олонхи колхоз, совхозууд малаа hайнаар харууhалжа, зоотехнигэй заабариин ёhоор, зүбөөр эдеэлүүлдэг болоhоной ашаар hайжаруулагдаhан, симментал болгогдожо байhан үнеэдэй тус бүриhөө жэлдээ 2000—2500 килограмм, 4—4,2 процент тоhолигтой hү haадаг байна. Бэеэ хүсэhэн үнеэдынь тус бүридөө 450—500 килограмм шэгнүүртэй болоно. Нютагай үүлтэрэй үнеэдые симментал бухын үрөөр зүбөөр үрэжүүлжэ шадаад байхада, малай үүлтэр бүришье hайжаруулагдажа, ашаг шэмэ ехэтэй болодог байhаниинь Сэлэнгын аймагай ажахынуудай, республикын туршалгын станциин, мүн хүдөө ажахын институдай hуралсалай «Байкал» ажахын дүй дүршэл дээрэhээ элитээр харагдана. Тэдэнэр илангаяа ёhотойл hайн үүлтэрэй бухануудые хэрэглэжэ, үнеэдээ бултыень искусственна аргаар үрэжүүлээд, тугалнуудынь нарайhаань нарин hайнаар түлжүүлнэ. Мүнөө Сэлэнгын аймагай Карл Марксын, Ленинэй, Тельманэй нэрэмжэтэ колхозуудта бүхы үнеэдынь бүришье hайн симментал үүлтэрэй болгогдонхой. Тэндэхи фермэнүүдтэ hүүлэй үедэ hайжаруулагдаhан үнеэдэй тус бүриhөө жэлдээ 3000 килограмм, тиихэдэ hуралсалай «Байкал» ажахыда үнеэн бүриhөө дунда зэргээр 4600—4700 килограммhаа дээшэ hүн haагдана. Зарим симментал болгогдоhон үнеэдынь жэлэй 300 үдэртэ hаалгахадаа тус тустаа 6—7 мянган килограмм hү үгэдэг байна.

Нютагай үүлтэрэй үнеэдые симментал бухада табижа үрэжүүлхэдэ, тэрэнhээ гараhан түл хоёрдохи, гурбадахи, дүрбэдэхи үедөө яhала ехэ hү үгэдэг, шэгнүүрээршье ехэ, тобир hайн байдаг. 1934—1941 онуудта, мүн 1944—1947 онуудта туршалгын станциин научна хүдэлмэрилэгшэд М. Н. Балков, удаань Н. С. Вахрушев болон И. А. Хазагаев гэгшэдэй шэнжэлжэ үзэhэнэй ёhоор, hайжаруулагдаhан үүлтэрэй хоёрдохи, гурбадахи үеын мал бэеэр томо, hү, мяха ехэтэй байхаhаа гадна, манай эндэхи шэрүүн уларилтай эрхэ байдалда даданги, шэрхи байдаг гэжэ элирүүлэгдээ. Энэ ажаглалтаhаа үндэhэлэн, 1948 онhоо хойшо станциинхид холимол үүлтэрэй хоёрдохи, гурбадахи үеын үхэрнүүдые өөhэд хоорондонь үрэжүүлэн үсхэбэрилдэг болоо.

Тиимэhээ hайжаруулагдаhан, симментал болгогдоhон үүлтэрэй үхэрнүүдые үсхэбэрилхэдөө саашадаа нютагай үүлтэрэй үнеэдэй hайн шэнжые, тэдэнэй hүнэйнь тоhолигые ехэ заншань байлгахые оролдохо шухала. Туршалгын станцида шэнжэлэгдэжэ байhан үнеэдые хаража үзэхэдэ, малые нарайhаань зүбөөр шэлэн илгажа, hайнаар үсхэбэрилээд байбал, олонхи үнеэдhээ ехэшье, тоhолиг, үдхэншье hү haажа болохо байна.

Симментал болгогдоhон hайн үүлтэрэй үхэрнүүдые hайнаар бэлшээн таргалуулжа, мяха ехээр абаха ямар аргатай гээшэб гэжэ республикын олохон эрдэмтэд шэнжэлжэ үзөө. Энээн дээрэhээ харахада, нютагай малдал адли баhал симментал болгогдоhон үхэршье hайнаар бэлшээжэ, тарган мяха ехээр үгэжэ шадаха байна. Жэшээнь, Яруунын совхоздо симменталаар hайжаруулагдаhан үүлтэрэй түл — бүрүү, хашарагуудые hайнаар харууhалжа, бүхыдөө 2993 тэжээлэй единицэ эдюулээд түргэн томо болгоходо, тэдэнэр тус бүридөө 20 hаратайдаа 420,3 килограмм шэгнүүртэй болоhон, годо мяханиинь 52,4 процент гараа. Бусадшье ажахынуудта иимэрхүү дүн туйлагдаа.

Эдэ бүхы дээрэ хэлэгдэhэнhээ ямар тобшолол хэхэб гэхэдэ, манай республикын эрхэ байдалда симментал бухануудые нютагай үүлтэрэй үнеэдтэ табижа, малай үүлтэр hайжаруулхада яhала таатай гэжэ тоолохо аргатай болоно.

Тиигэбэшье үхэр малынь хаа хаанагүй адли hайнаар харууhалагдадаг, эдеэлүүлэгдэдэггүй, малай үүлтэр hайжаруулха хүдэлмэриин бодото hайнаар эмхидхэгдэдэггүй дээрэhээ олохон ажахынуудта үнеэдhээнь hүн багаар haагдана, малыньшье үшөөл жэжэ байhаар.

Саашадаа үхэрнүүдэй үүлтэр улам hайжаруулха, симментал болгохын тула ажахынуудта юун хэгдэхэ ёhотойб?

Нэгэдэхеэр, искусственна үрэжүүлгын станцида, мүн ондоо тээгүүршье үсхэбэрилгэдэ табихын тула имагтал нэгэдэхи классhаа доошо бэшэ симментал, мүн симментал болгогдожо байhан үүлтэрэй бухануудые байлгаха ёhотой. Тиихэдээ тэдэнь 4 процентhээ доошо бэшэ тоhолиг, үдхэн hүтэй, hайса шалгагдаhан үнеэдhээ гараhан тугалнууд байха болоно.

Хоёрдохёор, үсхэбэридэ табигдаха эмэ хашарагуудые, гунжадые зүбөөр илгажа, hайнаар түлжүүлхэ, тиигэхын тула эмэ хашараг, гунжадые харууhалха тусгаар бригада, фермэнүүдые ажахы бүхэндэ бии болгохо хэрэгтэй.

Гурбадахяар, үхэр малай hайнаар үсхэбэрилэгдэдэг, племенной хүдэлмэриие зүбөөр табиха арга боломжотой, гол түлэб hайжаруулагдаhан үүлтэрэй малтай болоhон түрүү фермэнүүдтэ ондоо тээhээ асарhан бухын үрэ хэрэглэхэеэ болижо, өөhэдтөө түлжүүлэгдэhэн бухануудые олошоруулха, гол түлэб хоёрдохи, гурбадахи гү, али дүрбэдэхи үеын үхэрнүүдые үсхэбэрилхэ шухала.

Манай эндэхи эрхэ байдалда тааараха hайжаруулагдаhан 3-haa үсөөн бэшэ түрэhэн үнеэд тус тустаа 500—550 килограмм шэгнүүртэй, 4—4,2 процент тоhолиг, үдхэн hүтэй, жэлдээ 3000 килограммhaa бага бэшэ hү үгэдэг байха зэргэтэй. Тэдэ мал богонишог хүлтэй, сээжэ, үбсүү, нюргаар хүдэр, сула, тэгшэ hайн ууса нюргатай, мяхалиг, шүрбэhэлиг гуятай байха ушартай.

Тиимэл үхэрнүүдые өөhэд хоорондонь үрэжүүлжэ, саашадаа үсхэбэрилдэг болохо зэргэтэйбди. Зарим үнеэд, гунжадай энэ эрилтэдэ таарахагүй байгаа hаань, тэдэниие hайн шуhатай, сэбэр симментал үүлтэрэй бухын үрөөр үрэжүүлжэ, саашадаа тэдэнhээ hайн түл абаха зорилго табиха байнабди. Дээрэ дурсагдаhан эрилтэнүүдтэ орой таарахагүй, бэеэр hула, муу, шэнгэн hүтэй үнеэдые голодоhондо гаргаха хэрэгтэй.

Гэбэшье малай үүлтэрые бүхы дээрэнь hайжаруулхын тула тэдэниие зүбөөр эдеэлүүлхэ, таарамжатай зохид байрада hайнаар харууhалха шухала ааб даа.

МЯХАЛИГ ҮҮЛТЭРЭЙ МАЛ ЯАЖА ҮСХЭБЭРИЛХЭБ?

hүүлэй жэлнүүдтэ республика доторнай hү, мяха ехээр үгэдэг симментал үхэрнүүдhээ гадна, мүн **тусгаар мяхалиг үүлтэрэй мал олон болгогдожо байна.**

Түрүүшээр бэлшээри, сабшалангаар элбэг холын аймагуудта мяхалиг үүлтэрэй мал үсхэбэрилэгдэжэ эхилээ hэн. 1968 онhоо хойшо республика доторнай Хүдөө ажахын министерствын дэргэдэ мяханай совхозуудай трест бии болгогдожо, тэндэ тусхай мэргэжэлтэй 14 совхоз оруулагдаа. Мяха абаха тусгаар мэргэжэhэн бусадшье фермэ, отделенинүүд экономическа талаараа таараха юрын колхоз, совхозуудташье бии болгогдожо байнхай, саашадаашье үшөө бии болгогдохо байна.

Даб дээрэ тэдэ совхозуудта ехэнхидээ симментал болгогдожо байhан үхэрнүүд мяханда үсхэбэрилэгдэдэг байгаа. Саашадаа тарган мяха бүри ехээр абахын тула тусгаар мяхалиг—хальмаг, казахай сагаан толгойто үүлтэрэй, мүн шуhа холижо үсхэбэрилхын тула герефордско бухануудые ондоо тээhээ асаржа эхилээ. Тэрэшэлэн мяха абахын тула hарлаг, хайнаг үхэрнүүдые Ахын, Захааминай колхоз, совхозуудта саашадаа олоор үсхэбэрилхэ зорилго табигдаhан байна.

Эрдэмтэ Н. С. Вахрушевтай хамта бидэнэрэй шэнжэлгэ, туршалта хэжэ үзэхэдэ, симментал болгогдоhон үнеэдтэ хальмаг, герефордско үүлтэрэй бухануудые табижа ороондо оруулхада, мяхалиг сула түл гарадаг байна гэжэ элирээ. Жэшээлхэдэ, бидэнэр хада газартай аймагуудта симментал болгогдоhон үнеэдтэ хальмаг үүлтэрэй мяхалиг буха табижа үрэжүүлээд, тэдэнhээ ямар түл гаранаб, абтаhан тугалнуудые 18,5 hаратай болоторнь зүбөөр харуулжа, эдеэлүүлжэ шахахада, хэр ехэ мяхан гаранаб гэжэ шэнжэлжэ үзэhэн байгаабди.

Тэрэнэй ямар ашаг үрэтэй байhаниие доодохи таблица дээрэhээ хаража болоно.

Симментал болгогдоhон үхэр: Шэгнүүрээ нэмэхэниинь (кг).	Нэмээгдэhэн шэгнүүрэй килограмм бүхэндэнь гарhан тэжээл (т. ед.)	Симментал болон хальмаг үхэрнүүдэй хоорондоhоо гараhан түл: Шэгнүүрээ нэмээhэниинь (кг).	Нэмээгдэhэн шэгнүүрэй 1 килограмм бүхэндэ гараhан тэжээл (тэжээлэй единицэ).	Симментал болон абердин-ангусска үүлтэрэй холимог үхэр: Шэгнүүрээ нэмээhэниинь (кг).	Нэмээгдэhэниинь шэгнүүрэй 1 килограмм бүхэндэ гараhан тэжээл (т. ед.)
ТҮРЭhӨӨР ТАБА hАРАТАЙ БОЛОТОРНЬ					
98,8	3,44	105,9	3,23	91,3	3,60
ТАБА hАРАТАЙhАА 13 hАРАТАЙ БОЛОТОРНЬ					
126,4	7,66	127,6	7,62	119,2	8,03
ТҮРЭhӨӨР 13 hАРАТАЙ БОЛОТОРНЬ					
225,2	5,81	233,6	5,63	210,5	6,60
13 hАРАТАЙhАА 17 hАРАТАЙ БОЛОТОРНЬ					
69,9	—	69,4	—	59,3	—
17 hАРАТАЙhАА 18,5 hАРАТАЙ БОЛОТОРНЬ					
31,9	9,06	33,04	8,74	34	8,35

Энэ таблица дээрэhээ харахада, хальмаг холимол үүлтэрэй үхэрнүүд бэшэндээ орходоо үбhэ тэжээл багашагаар эдижэ, шэгнүүрээ горитойгоор нэмээhэн болоно. Гэбэшье шахагдажа эхилхэдээ, абердин-ангусска холимол үүлтэрэй мал үшөөшье бага тэжээл гаргашалаа. Хада газартай манай эндэхи нютагуудта холимол үүлтэрэй үхэр зүбөөр харууhалан, 18,5 hаратай болоторнь түлжүүлхэдэ шэгнүүрээ яhала ехээр нэмээнэ гээшэ. Тусхайлбал, хальмаг холимол үүлтэрэй үхэрнүүд тус бүридөө шэгнүүрээ сүүдхын 604 граммаар нэмээхэдэнь, юрын симментал болгогдоhон хашараг, буруу тус бүридөө шэгнүүрээ сүүдхын — 588 граммаар, абердин-ангусска холимол үүлтэрэй үхэрнүүд — 546 граммаар нэмээhэн байна. 18,5 hаратай болоhон үхэрнүүдые үүсэлхэдэ эды шэнээн мяхан гараа гэбэл: симментал болгогдоhон үхэрнүүд үүсэлэгдэхынгээ урда тус бүридөө 337,5 килограмм шэгнүүртэй байжа, дотор өөхэ, мяханиинь 173 килограммда хүрөө гэхэ гү, али бүхы годо мяханайнь гараса 51,2 процент болоо. Симментал болон хальмаг үхэр хоёрой хоорондоhоо гараhан хашарагууд тус бүридөө 347,2 килограмм татаа гэхэ гү, али үүсэлэгдэхэдээ сэбэр өөхэ, мяханиинь 192,8 килограмм боложо, годо мяханайнь гараса 55,5 процент хүрэhэн байна. Симментал болон абердин-ангусска үхэр хоёрой холисо малай тус бүриин шэгнүүр үүсэлэгдэхын урда 313 килограмм болоод, сэбэр өөхэ, мяханиинь 171,2 килограммда хүрөө гэхэ гү, али годо мяханайнь гараса 54,7 процент болоо hэн.

Энээн дээрэhээ харахада, хальмаг холимол үүлтэрэй үхэрhөө мяха, өөхэн бэшэндээ орходоо ехэ гарадаг байна. Эндэ шалгагдаhан үхэрнүүдэй сэбэр мяханиинь хэды шэнээн байгааб гэхэдэ, абердин-ангусска холимол үүлтэрэй үхэрэй сэбэр мяханиинь — 73 процент, хальмаг холимол үүлтэрэйхи — 72 процент, симментал болгогдоhон юрын үхэрэйхи — 70 процент болоо юм. Симментал болгогдоhон үхэрэйхидэ орходоо хальмаг холимол үүлтэрэй малай яhаниинь hураггүй бага байгаа бшуу.

Эдэ бүгэдэhөө ямар тобшолол хэхэб гэхэдэ, хада газартай аймагуудта үсхэбэрилэгдэhэн холимол үүлтэрэй үхэрнүүд тарган, шэмэтэй hайн мяха ехээр үгэнэ. Илангаяа хальмаг үүлтэрэй бухануудые симментал болгогдоhон үнеэдтэ табижа үрэжүүлхэдэ түлынь hайн, манай эндэхи шэрүүн уларилай эрхэ байдалда даданги, багаханhаа хадын бэлшээридэ ябажа hайса таргалдаг гээшэ. Тиимэhээ тэдэнэр абердин-ангусска холимол үүлтэрэй үхэртэ орходоо шэгнүүрээ түргэн нэмээнэ, ехэшье мяха үгэнэ. Тиимэhээ абердин-ангусска үүлтэрэй үхэрнүүдые манай эндэхи хада уулатай газарта үсхэбэрилхэдэ, зоотехническэ болон экономическа талаараашье ехэ ашаг үрэ үгэхэгүй байна.

Н. С. Вахрушевай тодорхойлhоной ёhоор, үбhэ тэжээл элбэгээр бэлэдхэдэг ажахынуудта симментал үхэрнүүдые казахай сагаан толгойто, мүн герефордско бухануудтай холижо үсхэбэрилхэдэ муу бэшэ үрэ дүн туйлагдана гэжэ харуулаа. Тэдэнhээ гараhан тугал, буруу бэеэр шэрхи, сүлхэ сула, мяхааршье hайн байдаг. Яруунын аймагай «Комсомольский», Яруунын болон бусад совхозуудай дүй дүршэл дээрэhээ харахада, симментал болгогдожо байhан үнеэд, гунжадта казахай сагаан толгойто болон герефордско үүлтэрэй бухануудые табижа үрэжүүлбэл, саашадаа тарган мяха ехээр абаха арга боломжын бии байhаниинь элирнэ.

Мяхалиг мал үдхэхэ зорилгоор республикын олохон ажахынууд герефордско үүлтэрэй бухануудые хэрэглэдэг болонхой.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Яруунын совхозой мяхалиг малай гүүртэдэ табигдаhан герефордско үүлтэрэй буха бэлшээри дээрэ.
Б. ПОПОВОЙ фото.

Тиигэбэшье тусгаар мяхалиг үүлтэрэй мал олоор үсхэбэрилхын тула адагынь 8—10 жэл хэрэгтэй. 1969 оной мэдээгээр республика доторнай мяхалиг холимол үүлтэрэй 3433 үхэр харууhалагдажа байhан. Тэдэнэй 879-ниинь хальмаг, тэрэ тоодо 435-ниинь сэбэр хальмаг үүлтэрэй, мүн 2170 казахай сагаан толгойто үүлтэрэй үхэр, оройдоол 384 герефордско үүлтэрэй мал үсхэбэрилэгдэжэ байгаа юм.

Ойрын жэлнүүдтэ «Комсомольский» совхозые казахай сагаан толгойто үхэр үсхэбэрилхөөр, Захааминай Баян-Голой совхозые хальмаг үүлтэрэй үхэр үсхэбэрилдэг мэргэжэлтэй ажахынууд болгохо зорилго табигдана.

hАРЛАГ, ХАЙНАГУУД УЛАМ ОЛОШОРОГ ЛЭ

Республикымнай холын Захааминай, Ахын аймагуудта ой модон элбэг, үндэр хада гүбээдэнь малай бэлшэхэдэ шэмэтэй ногоон яhала hайнаар ургадаг гээшэ. Имагтал тэндэ hарлаг, хайнаг үхэрнүүдые бэлшээхэдэ таатай зохид юм.

Хэр угhаа хойшо хада газартай тэдэ аймагуудай хүн зон нютагайнгаа шэрүүн уларилда таарулан hарлаг үхэрнүүдые үсхэбэрилдэг, буряад үүлтэрэй үнеэдтэ hарлаг бухануудые табижа, хайнагуудые олон болгодог бэлэй. Тиимэhээ мяха ехээр абадаг болохо асуудал табихадаа, hарлаг, хайнагуудые үшөө олон болгохо, тэдэнhээ гаргаша багатайгаар тарган мяха ехээр абадаг болохо тухай мартаха ёhогүйбди. Бүхэли жэл соо бэлшээридэ ябаад, hарлаг, хайнаг үхэр сэнтэй тарган мяха ехээр үгэхэ байна бшуу.

hарлаг, хайнаг үхэрнүүдые багаhаань 18,5 hаратай болотор харууhалжа үүсэлхэдэ ниит өөхэн гарана.

	hарлаг	Тэдэнэй холисо 1-дэхи үеын хайнаг	[illegible]
Үхэр бүхэнэй амидын шэгнүүр (килограмм)	210,5	288,5	[illegible]
Шэгнүүрэйнь центнер бүхэнэй өөрынь үнэ сэн. (түх.).	111,5	111,5	[illegible]
Малhаа абтаhан бүхы олзо доход (түхэригөөр)	234,7	321,7	[illegible]
Үхэрэй харууhанда хэгдэhэн гаргаша (түх.).	140,4	145,7	[illegible]
Абтаhан сэбэр ашаг олзонь (түх.).	94,2	171,0	[illegible]

Энэ таблица дээрэhээ харахада, hарлагые тугал байхаhаань 18,5 hаратай болотор харууhалжа түлжүүлхэдэ, эгээл бага гаргашаhан болоно. Тиигэбэшье тэрэнэй холисо 1-дэхи үеын хайнагуудhаа эгээл ехэ ашаг абтаhан болоно бшуу. Иигээд ерэхэдээ hарлаг, хайнагшье үсхэбэрилхэдэ ашаг олзо ехэтэй байна.

Гэхэтэй хамта, hүүлэй жэлнүүдтэ олохон аймаг болон ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдэй гэмээр hарлаг үхэр үсхэбэрилгэдэ харал багаар табигдадаг болоо. Захааминай аймагта hарлаг үхэр байлгахада ашаг үрэ багатай гэhэн hанамжые яашье зүбшөөхын аргагүй. Тэдэниие үсхэбэрилгэдэ ехэхэн дутагдалнуудтай байhанhаа боложо, Түнхэнэй болон Захааминай аймагай олохон ажахынууд hарлаг, хайнаг үсхэбэрилхэеэ огто болишонхой.

Иигээд ерэхэдээ юрын малай ошожо [illegible]гүй үндэр хада уулын бэлшээриин ехэ [illegible]

гүйсэд хэрэглэхын тула hарлаг, хайнаг [illegible]
олоор үсхэбэрилхэ гэшэ алишье талаара[а] [illegible]
удха шанартай. Гадна тэндэ хүн зон [illegible]
хойшо hарлаг, хайнаг үсхэбэрилжэ [illegible]
дүршэл шадабаритай байhан хадаа [illegible]
саашадаа эрид хүгжөөхэ гүйсэд аргатай [illegible]
Тиигэжэл [illegible]
нуудай экономико бэхижэхэ, түүхэйгээр [illegible]
гаар хатаахан колбаса мяханай комбинат[ай] [illegible]
гаргагдаhан болохол.

hарлагуудые [illegible] тэдэнэй ашаг шэмые дээшэлүүлхэ, тоо толг[ой] олошоруулха, тэдэнэй hарлаг, хайнаг үхэр [үсхэ]бэрилгэ фермэнүүдые бии [болгохо] [illegible] Илангаяа hарлагай амидын шэгнүүр [illegible] гохо, мүн тугал байхаhаань хойшо [illegible] ha, тэжээлэ байлгаха шухала. [illegible] hарлагтайдай гүүртэдэ нэгэ хүндэ [illegible] 80 үхэр даалгагдана. Саашадаа hарлагые [illegible] ехээр, гаргаша багатайгаар абадаг болохын [illegible] тугалнуудые [illegible] түлжүүл[хэ] [illegible] гүүртэ бүхэндэ 180—200 үхэр байлга[ха] [зэргэ]тэй.

Юhэдэхи табан жэлдэ республикымнай [колхоз,] совхозууд урдахи табан жэлэйхидэ орходоо [мяха] үйлэдбэрилгые 41 процент, hү — 25 процент дээшэлүүлхэ зорилготой. Үхэр малhаа [illegible] багатайгаар, ехэ продукци абахын тула энэ [illegible] рийе промышленна үндэhэ hүүри дээрэ [illegible] зэргэтэйбди. Тиихэдээ тэрэниие манай оронд[о] [illegible] ропын хубидахи областьнуудта хэрэглэ[гдэдэг] [illegible] нэгэ бага ондоогоор эрхилхэ болонгой [illegible] нагдана. Хэрбээ тэндэ нэгэ томоохон [фермэ]дэ 1200—1600 үнеэдые байлгаха [illegible] даг hаань, харин манай эндэ тиимэ [illegible] бүхэндэ 400—600 үнеэдые байлгадаг [illegible] Юуб гэхэдэ, үнеэд дан олон [illegible] даа байлгахадаа тэдэниие [illegible] фермэ бүхэнэй хажууда hайжаруулга[дhан] [illegible] хорёоло [illegible] хо шухала. Ажахынуудые тусгаар мэргэж[үүлхэ]тэеэ хамта, мяхалиг малай гүүртэдэ олон [illegible] тусхай hаалнин фермэнүүдые үнеэдэй тоо[н] [illegible] хэмдэнь байлгаха, hү шамынь эрид [illegible] хэ зэргэтэйбди. Нэгэ үгөөр хэлэбэл, манай [illegible] оронойн колхоз, совхозуудай малшад болон [illegible] зорто мяха, hү ехээр абажа, коммунизмын [illegible] үндэhэ hүүри байгуулха бүгэдэ ардай [illegible] өөhэдынгөө хубитые оруулха байhаниинь [illegible]

К. МУНКО[НОВ],
Буряадай хүдөө ажахын институ[дай]
кафедрын даагша, профе[ссор].
Ж. СОДНОМО[В],
институтдай доце[нт].

Симментал үүлтэрэй, hү шэмэ ехэтэй hүрэгүүдээрээ «Байкал» племхоз республика дотор, мүн Совет орон соогоо суурхуулна.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: жэлдээ 6—7 мянган килограммhaa дээшэ hү үгэдэг «Байкал» племхозой үнеэд выставкэ дээрэ.
А. ИСТОМИНОЙ фото.

Үсэгэлдэр хүүгэдэй саадта …һан, харин мүнөөдэр анха түрүүшынхеэ һургуулида ошоһон Валя Москвитина шүлэг уншажа байна. Энэ басаган эрхим һайнаар һурахал байха.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

АМАР МЭНДЭ, ҺУРГУУЛИ!

Улаан-Үдын Смолиной гудамжаар оршодог хүүгэдэй долоодохи саадай хажуугаар гараха тумаа аляа хүхюу балшар наһаяа ээлүүдгүй һанадагби. Жаахан юумэнһээ баясаха, хүхилдэхэ гээшэнь аргагүй. Һаяшаг эндэ бури шье хүлгөөтэй байгдаба.

Балшар наһантайгаа хахасахань бэрхэтэйшье һаа, анха түрүүшынхеэ һургуулиин богоһо алхажа ороод, партада һууханиь угаа һонирхолтой ха юм. Гартаа сэсэгүүдые баринхай, һөөл хүхюутэй юумэд зал соо ороод, хахасалгын жагсаалда зогсохотойнь хамта түрэлхидынь альга ташалдаба. Саадые даагша Н. С. Булдаева үхибүүдые халуунаар амаршалаад, һургуулидаа эрхим һайнаар һурахыень, үгэ хүүр дууламгай ябахыень юрөөбэ.

Үхибүүдээ саадта ябуулжа хүмүүжүүлһэн түрэлхид ээлүүдгүй баясажа, хүүгэдэй концерт наада харуулхыень хүлеэн ядана хэбэртэй. Зүгөөр үхибүүдые хүмүүжүүлжэ, «хүлынь дүрөөдэ, гарынь ганзагада хүргэхэ» гээшэ тиимэшье бэлэн бэшэ һааб даа. Энэ талаар налгай илдам сэдьхэлтэй няни, хүмүүжүүлэгшэдэй габьяа илангаяа ехэ. Үхибүүн бүхэндэ эхэ мэтэ энхэргэнээр хандажа, зүбөөр хүмүүжүүлхые оролдоно ха юм. Гурбатайһаань эхилээд, һургуулида ябаха болоторнь тон дүтөөр танилсажа, үхибүүн бүхэнэй хэр зэргэ ухаансар һүбэлгэн, һонюуша байһые һайса мэдэхэ болоно. Энээн тухайдаа түрэлхидтэнь хэлэжэ, зүбшэл заабари үгэдэг. Тиихэдэнь баабай, эжынэр баясадаг гээшэ.

Хүмүүжүүлэгшэ Н. Д. Ярлыкова хүүгэдэй концертын программа соносхобо. Наталья Дмитриевна эндэ дүрбэдэхи жэлээ хүдэлнэ. Дүрбэн жэлэй саада тээ гурбатай үхибүүдые абаад, һургуулида ошохо болоторнь хүмүүжүүлээ гээшэ. Сэхыень хэлэхэдэ, энэ басаган хүдэлмэридөө топ харюусалгатайгаар хандадаг, үхибүүдые зүбөөр хүмүүжүүлхые оролдодог юм. Бадаржа, зандаржа байдаггүй, налгай илдамхаар хөөрэлдэжэ, үгэ хүүрээ абаһаар лэ ойлголсодог. Тэрэнтэй хамта Алла Алексеевна Некрасова хүдэлнэ. Энэ эхэнэр нилээд ехэ дүй дуршалтай болоһон юм. Түрэлхидэй суглаа үнгэргэжэ байхыень ажаглахада, юу хээ яһала мэдэхэ, үхибүүнэй сэдьхэлэй нюусые абаһаар лэ тааха шадалтай хүн гэжэ һанамаар.

Түрүүшынхеэ һургуулида ошохо үхибүүд ахамад группынхидтайгаа зэргэлжэ зогсонхой, хахасалгын дуу нилээд уянгатайгаар дуулажа, түрэлхид ба хүмүүжүүлэгшэдэй һайшаалда хүртэбэ. Саадта хайшан гэжэ хүмүүжэһэнээ, үзэг бэшэг мэдэхэ болоһоноо, тооложо һураһанаа, хүгжэмэй дундаршагүй нюусатай танилсажа захалһанаа омогорхон мэдүүлхэдэнь, баясангүй һууха аалши.

«Амар мэндэ, һургуули!» Игэжэ бэшэгдэһэн лозунг доро, В. И. Ленинэй портредэй хажуудахана зогсоод, шүлэгүүдые уран хурсаар уншана. Шүлэгэй бадаг, мүр бухэниие онсо тэмдэглэн байжа, уянгатуулха газартань уянгатуулжа байгаад уншанал даа. Имэ үхибүүд һургуулида һурахадаа шунахай бэрхэ байха, багшын хэлээшые тэрэ дары ухамайлан ойлгохо бшуу.

Амар мэндэ, һургуули! «Һайхан үдэр» гэжэ шүлэг соо һургуули, ном судар тухай хэлэгдэнэ. Энэ шүлэгые Нина Исаковская уран гоёор уншаа. Дүрбэтэй, табатай боложо ябаһан үхибүүд һонирхон шагнажа, альга ташалдаха юм. Нэгэ, хоёр жэл үнгэрхэ, долдой долонгир үхибүүд мүн баһа иигэжэ уншаха.

Үхибүүдэй энеэбхилэл, шоггой хүхюун зугаа наадан. «Мартамхай Ванюша» гэжэ шүлэг бүтэдэниие һонирхуулаа.

— Хүндэтэ үхибүүд! Ванюша шэнги ном хэрэгсэлээ мартажа ябаха гут? — гэжэ Н. Д. Ярлыкова үхибүүдтэ хандана.

— Үгы-ы, хэзээдэшье тиигэжэ ябахагүйбди! — гэжэ хүүгэд нэгэн доро харюусана.

Һургуулиин хубсаһа үмдөөд, гар гарһаа барилсаһан хүбүүд, басагад «Полька» хатар гүйсэдхэбэ. Хүгжэмэй ирагуу гоё аялганһаа гээгдэнэгүй, уридшье гаранагүй. Үхибүүдые хүгжэмэй нюусатай танилсуулха хэрэгтэ хүгжэмшэ Л. А. Насташова нилээд ехэ оролдолго гаргаһан байна.

«Ойн һургуули» гэжэ наадан-да хабаадалсаһан үхибүүд бултадаа бэлиг шадабаритай байһанаа харуулаа. Шонын, үнэгэнэй, шандаганай түхэл шэнжые онсолон харуулхые оролдоо. Харин «Хэн урид һургуулидаа түхеэрхэб?» гэһэн наадан һонирхолтой байгаа.

«Нэгэдэхи классайхидта» гэһэн тусгаар бэлэгүүдые абахадаа үхибүүд илангаяа ехээр баясаа. Баясангүй яахаб даа. Юуб гэхэдэ, тэндэнь үзэгэй касса, пластилин, тоо бодолгодо хэрэглэхэ модохонууд, дэбтэр гэхэ мэтэ бии ха юм. Бэлэг абаһан үхибүүн бүхэн ямар мэргэжэл шэлэхэ байһанаа хэлээ. Инженер, шофёр, оёдолшон, эмшэлэгшэ, хүгжэмшэ болохо дуратайшуул олон байгаа.

Мүнөөдэр эдэнэр һургуулиин үүдэ сэлижэ ороод, анха түрүүшынхиеэ партада һууба. Эрхим һайнаар һураарайт, үхибүүд!

М. ОСОДОЕВ.

Сэсэгүүд! Хахасалгын жагсаалда сэсэггүй зогсохо аалши!

ХЭШЭЭЛЭЙ ЭХИЛТЭР

ХУРАМХААН. (**Телефоноор абтаба**). Манай аймагай һургуулинууд түгэс бэлэдхэлтэйгээр һуралсалай шэнэ жэл угтажа байна. Һургуулинуудаа һуралсалай шэнэ жэлдэ эрхимээр бэлдэхын түлөө социалис мүрысөөн соносхогдоо һэн. Мүрысөөнэй дүн гаргагдажа, Дэрээнэй дунда һургуулиин коллектив (директорынь — **А. А. Дандаров**) КПСС-эй райкомой, аймгүйсэдкомой дамжуулгын Улаан тугаар шагнуулаа. Хоёрдохи һуурида Һахалиин 8 жэлэй һургуули гараа. Тиихэдэ Хурамхаанай интернат һургуулида, мүн Аргадын дунда һургуулида туд тудтаа 120 хүнэй һууритай хамтын байранууд баригдаа.

Мүнөө жэлдэ манай аймагта хэзээ хэзээнэйхиһээ олон багшанар ерээ, хамтадаа табяад хүн. Юрэдөө,ород хэлэнэйхиһээ бэшэниинь, бүхы предмедээр багшанар хүсэнтэбэ гээшэ ха. Холо ойроһоо ерэһэн залуу багшанарые ехэ баяртайгаар угтаабди. Ленинградта эрдэм абаһан географиин багша Н. Ф. Ганюгинае, Шадринска пединститудай һургуулиин наһа гүйсөөдүй хүүгэдые хүмүүжүүлэгшэдые бэлдэдэг факультет эрхим һайнаар дүүргэһэн Г. С. Бориковые болон бусадые нэрлэжэ болоно.

Хурамхаанай дунда һургуулида англи, испан хэлэнүүд зэргэ заагдадаг юм. Теэд испан хэлээр ганса багша заадаг аад, мүнөө жэлдэ хоёр болобо.

Гадна тусхай бэлэдхэлтэй пионервожатанууд олоор ерээ. Урдань тиимэ мэргэжэлтэд дутагдадаг байһан юм.

Зарим һургуулида шэнэ директорнүүд ороо. Могойтын 8 жэлэйхиие Н. Х. Ефимова, Хурамхаанай дунда һургуулиие Е. Т. Цыденов гэгшэд толгойлхо. Элһэтэдэ 8 жэлэй һургуули тогтожо, М. М. Доржиев директорээр томилогдоо.

Багшанарай зүблөөн һая үнгэржэ, мүнөө гэр гэртээ таража, хонхын жэнгиртэр, һүүлшын бэлэдхэл түгэсхэжэ байнхай.

Мүнөөдэр хонхо жэнгирбэ. Энэ үдэртэй дашарамдуулан, Буряад оронойнгоо нютаг бүхэндэ хэшээлээ эхилһэн коллегинүүдээ «Буряад үнэнэй» хуудаһаар дамжуулан амаршалхыем зүбшөөгыт!

З. САЖИНОВ,
аймгүйсэдкомой гэгээрэлэй таһагые даагша.

Үхибүүдэй энеэбхилэл! Эдэнэр хододоо омог хүхюун ябаг лэ!

БАГШАШНИ ХЭН БЭ?

ЗУРАГЛАЛ

Зоя Будаевна арбадахи классай журнал яарал[…] һэхэжэ, нилээд бо[…] болоно. Сэгнэлтэ, сэг[…]… Сэгнэлтэ бүхэн үхибүү[…] хэр зэргэ һүбэлгэн ухаансар, […]тэй шадамар байһые гэршэл[…] ха юм. Арбадахиие дүүргэһэн […] хүбүүд, басагад. Болбосоролой […]статат абаад, ажабайдалай һа[…] һайхан харгы замда гараха[…]нь баясабашье, тон дүтын нү[…] болоһон үхибүүдтэйгээ хаха[…] юундэшьеб даа уйдхартай […] байгаа бэлэй. Теэд яахаб […] Үхибүүдые хүмүүжүүлээд, […]айдалай харгыда гаргалса[…]даа баясаха ушартай һууна ха. […] Тэдэнь хоёр жэлдэ совхоздоо […] шиидээ.

— Һайн лэ ябаһай даа, баар[…]. Ажабайдалай дабаанда то[…], һэтэ дабажа ябаарайгты, — гэжэ тэрэ сэдьхэнэ.

[…]угайнь нимһал сагаан ша[…] нилээд хүдэржэнхэй, урин […] харасань бүришье гоё һай[…] хүнэй сэдьхэлые уяруулмаар […]. Ами наһала эгээ харюусал[…] хэрэгтэ зорюулжа, үхибүү[…] дүрбэн тэгшээр хүмүүжүүлжэ […]һандаа омогорхон баясана. Хэ[…] үнгэргөөд лэ ажалаа дүүргэ[…], харин үхибүүн бүхэнэй […] сэдьхэлые тааха, тус тус[…]нь эжы мэтэ энхэргэнээр хөө[…]жэ шадаха хэрэгтэй бшуу.

[…]г уулын саана
Аляа гэжэ нютаг бии,
Аляа һайхан нютагта
[…] шинии нүхэр бии, — гэ[…]

[…] Аха, түнхэнөөрхид хэр үгһаа […] юм. Үнэхөөрөө ирагуу […]атайшье дуун гээшэ.

[…] уулын саада бэеһээ, […] урэжэлтэ талаһаа ерэһэн […] Будаевна залуу наһаяа дур[…] һанахадаа, заабол энэ дуу […]атуулан дууладаг. Балшар ба[…] уншэрһэн басагые Аха ню[…] һуудаг Галдан абгань асаржа, багша болоторнь үргэһэн, хүмүүжүүлһэн юм.

Зоя басаган 1947 ондо, дайнай һүүлшын хүшэр үешье һаань, һуралсалаа үргэлжэлүүлхэ дуратай байһанаа абгадаа хэлэбэ. Аша басаганайнгаа үгэһөө гарадаггүй Галдан абгань тэрэ дары зүбшөөжэ: «Ямар һургуулида орохо дуратайбши?» гэжэ һонирхобо. «Арандан ахайнгаа замаар ябажа, багша болохо хүсэлэнтэйб» гэжэ басаган харюусаа һэн. Тиигэжэ Зоя түрэһэн эсэгыень халажа абаһан, абга Галданайнгаа туһаар Улаан-Үдэ ерэжэ, Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй багшанарай институтда һурахаа ороо һэн.

1952 ондо институт дүүргэжэ, багшын мэргэжэлтэй болоһон басаган Орлигой дунда һургуулидаород литература ба хэлэ заахаяа ерээ бэлэй.

Бага наһанайхидань тон адлирхуу хэшээлнүүд үргэлжэлбэ. Гэбэшье шагнаад, ойлгоод, хэлээд һууха хэшээлнүүд бэшэ, харин өөрөө хэшээл үнтэргэжэ, уран хурсаар хэлэжэ үхибүүдые бэшэг һударта һургаха гээшэ тон харюусалгатай, бэрхэтэй ааб даа.

Манай хүрэжэ ерэхэдэ, Зоя Будаевна хэшээлээ дүүргэнхэй, үхибүүдтэйгээ юушьеб даа бэлдэжэ, сүлөөгүй байба.

— Яагаа хүлеэгдээгүй айлшад гэнтэ хүрэжэ ерэбэ гээшэбта. Үнгэрхэеэ байһан үдэшэдэмнай байлсажа хайрлыт. Бидэ мүнөө хэшээлһээнь гадуур түсэблэгдэһэнэй ёһоор Жамбал Тулаевай дурасхаалда зорюулагдаһан үдэшэ үнгэргэхэ гэжэ байнабди. Үхибүүдэй эрдэмэй орьёл өөдэ дабшаха замдань нютаг оронойнгоо суута хүнүүдые һайн мэдэхэ, тэдэнэй жэщээгээр һуража ябаха гээшэ тон ехэ удха шанартай бшуу, — гэжэ хэлэхэдэнь, баясаха ушартай байгаа.

Зоя Будаевна багшалжа эхилһээр тэбхэр хорин жэл болобо. Амжалта түгэс үнгэрһэн ажалта хорин жэл гээшэ гансал хүнэй зоригой хатуугаар дабагдажа гараха золто һайхан зам гээшэл. Энэл үе соо хэды олон үхибүүдые хүмүүжүүлэн, ажабайдалай дардам харгыда гаргаа гээшэб. Олон даа, тон олон.

Тэдэнэрэй зарим гэбэл: Ахын аймагай главна врач В. С. Дарбакова, Туранай совхозой директор А. А. Сымбелов, Буряад драмын театрай артистнар Нина Токуренова, Людмила Дугарова, сэрэгэй офицер Владимир Токуренов болон бусад олон даа. Ажалай түрүүшүүл, суута малшад, ангуушадшье бии.

— Класс соо бултадаа урдаһаашни харанхай 25 үхибүүд һууха. Үхибүүн бүхэн ондо ондоо абари зантай, тиихэдээ нэгэл юумэндэ дүрэтэй, шадалтай байха. Үхибүүн бүхэнэй дуратай харгыень зүбөөр ойлгожо, саг дарыдань дэмжэхэ, дуратай юумэндэнь тэрэнэй зориг бадаруулха шухала, — гэжэ Зоя Будаевна хөөрэнэ.

Һуралсал, хүмүүжүүлгын үндэр үүргэ дүүргэхэһээ гадна, ниитын ажалда саг үргэлжэ ябалсажа, эдэбхи үүсхэл гаргажа байдаг. 1954 ондо Москвада болоһон хүдөөгэй Бүхэсоюзна уран һайханай харалгада хабаадалсажа, Ехэ театрта табигдаһан түгэсхэлэй концертын үедэ Владимир Маяковскиин «Совет паспорт» гэжэ шүлэг уран хурсаар уншажа, бүгэдэндэ һайшаагдаһан юм. Гадна Түнхэнэй уран һайханай бүлгэмэйхидтэй хамта 1968 ондо Монголой Арадай Республика айлшалжа, Хүбсэгэлэй аймагай ажалшадай урда мүн лэ бэлиг шадабаряа харуулжа ерээ һэн.

Зоя Будаевна Галсанова 1957 ониие мартадаггүй. Ушарынь гэхэдэ, тэрэ жэл залуу багша партиин гэшүүндэ кандидадаар абтаһан, хойто жэлынь КПСС-эй гэшүүн болоһон намтартай. Харин 1967 ондо ажал хүдэлмэринь үндэрөөр сэгнэгдэжэ, «Гэгээрэлэй эрхим багша» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдоһон байна.

Хорин жэл ото гэгээрэлэй гэрэл туяа сасажа, саашадаа бүришье эршэтэйгээр хүдэлхые эрмэлзэнэ. Энээндэнь этигэнгүй болохо аал.

Зоя Будаевнагай гэр бүлынь альбомые хэдэн олон һайшаал магтаалай тэмдэг бэшэгүүд, тэрэ тоодо Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй барюулһан Хүндэлэлэй хоёр грамота шэмэглэнэ.

Багшашни хэн бэ? Танил айлайхидай үхибүүдһээ иигэжэ асуухадам, «Зоя Будаевна Галсанова ааб даа!» гэжэ омог дорюунаар харюусадаг гээшэ. Зүб даа. Үхибүүд хододоо иигэжэ харюусахал байха.

Ш. БАЙМИНОВ.

ЯРУУНАДА ЯМАР БЭ?

Һуралсалай шэнэ жэлэй эхилхын урдахана манай корреспондент Нарһата тосхон хонходожо, Яруунын аймагай ажалшадай депутадуудай Соведэй гүйсэдкомой гэгээрэлэй таһагые даагша Ц. Э. Шагдаровтай хөөрэлдэбэ. Нүхэр Шагдаровта иимэ асуудалнууд табигдаа:

— Һургуулиин заһабари хэр хэгдээ гээшэб? Ямар барилганууд хэгдэнэб?

Харюу: Ехэ бага һургуулинууд шэрдэлгэ, будалга, заһабаринуудаа саг соогоо дүүргээ һэн. Тиихэдэ Нарһатын дунда һургуулида 640 һурагшадай һууритай шэнэ байшан түлэг баригдажа байнхай. Үшөө Комсомольско, Исэнгын дунда һургуулинуудай байшангуудта нэмэлтэ классууд залгагдана. Улхасаада эхин һургуулиин шэнэ байшан баригдажа байна. Хэдэн жэлэй урда тээ Тэлимбэдэ шэнэ һургуули баригдаа һэн, теэд барилгашадай гэмээр гэхэ юм гү, юрэдөө, мүнхэ хүйтэн газарай хүрьһэнэй шанар харааада абтаагүй байжа, тэрэ байшан доошоо «шэнгэжэ», хэлтыжэ эхилһэн юм. Тэрээнһээ бололо дунда һургуулиин бүхэли байшан дахин задалха хэрэг гараа. Мүнөө тэрэмнай дахин һайнаар баригдажа байна. Һуралсалай шэнэ жэлэй хэшээл һаадгүй эхилхэ хэмжээн абтанхай.

Асуудал: Хэр олон багшанар нэмэбэ гээшэб?

Харюу: Хубаариин ёһоор болоо һаа, дүшөөд багшанар ерэхэ байгаа. Теэд зариманиинь Ярууна хүрэнгүй «төөришөө» юм гү, гуша гараниинь ерэжэ, аймагай багшанарай август һарын зүблөөндэ хабаадалсаа. Ерээшэдыень бэлэг сэлэг барижа, заншалта гуримаараа һайханаар угтаабди.

Улаан-Үдын хүгжэмэй училищи дүүргэһэн гурбан хүн ерэхэ байгаа. Яруунын хүүгэдые хүгжэмэй аялтын һайхан далай соогуур хүтэлхэ зон ерэхэнь гэһэмнай, үгыл даа. Нэрыень нэрлээдшье яахамнайб, хэниие эльгээһэнээ хүгжэмэй училищиин хүтэлбэрилэгшэд тухайлжа һуугаа ёһотой. Ивановска пединститудай хари хэлэнэй факультет дүүргэһэн багша ерэхэ юм гээ һэн. Теэд баһал мүнөө хүрэтэр ерээдүй.

Асуудал: Мүнөө жэлдэ бүхы 3-дахи классууд шэнэ программада орохонь гээшэ ааб даа. Тэрээндэ зааха багшанар хэр зэргэ бэлэдхэл гарааб?

Харюу: Шэнэ программаар хүдэлхэ бүхы багшанар бултадаа тусхай курсада һуралсажа, яһала ехэ бэлэдхэл гараа һэн. Мүнөө һуралсалай шэнэ жэлэй эхилхые угтуулан түсэбүүдээ зохёонхой, хүдэлмэридөө орохоор зэһэнхэй.

МАНАЙ АЖАГЛАЛТА: һуралсалай шэнэ жэлэй бэлэдхэл Яруунын аймагта яһала муу бэшэ хэбэртэй. Зүгөөр тиишэ ошохо ёһотой багшанар дууһандаа ошоогүй байһаниинь муу. Хүүгэдые һургаха, хүмүүжүүлхэ зүбшөөлөө үтэжэ, холын аймагта ошохо болоожо, һуури эзэлһэн аад, үнэн дээрээ гэдэргээ сухариһан залуу мэргэжэлтэд тушаа Гэгээрэлэй болон Соёлой министерствэнүүд, ВЛКСМ-эй обком зохихо хэмжээ абаха бээзэ гэжэ найдагдана.

Манай ХӨӨРЭЛДӨӨН

РЕДАКЦИДА ЕРЭҺЭН БЭШЭГҮҮДҺЭЭ

ХААЛТАТАЙ МАГАЗИН, ХАШАЛГҮЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ

[…]ангын аймагайОрод тосхо[…] газаагаа нэгэ магазинтай […]. Тэрэнэй удаан саг соо […]өөгүй, хаалгатай байһанай […]ааанаар тосхоной хүн зон […] хэрэгтэй болодог эд ба[…]аба, зуруул, тоһо, сай гэхэ […] худалдан абахаяа Худан, […] тосхон ошожо, сагаа дэмы барана. Гэхэ зуура иишэ тиишэ ошохо гэхэдэ, автобусшье ябахагүй.

Ямар шалтагаанаар нютагай магазин удаан саг соо хаалгатай байнаб? Ушар юуб гэхэдэ, эндэхи магазинай наймаалагша мүнгэ зөөри дутаагаад, ондоо ажалда орошонхой.

Хэжэнгын райпогой хүтэлбэрилэгшэд энээниие хараадаа абажа, магазиниие нээхэ тушаа дары хэмжээ абаха зэргэтэй.

Р. МУНКУЕВ.

Түлэг дундаа

«Маяк» колхозой техник-үрэжүүлэгшэ Агафья Бадаевнада хонидые искусственна аргаар үрэжүүлхэ хүдэлмэри мүноө жэл баһал найдуулагдаба. Тэрэ табан жэлэй турша соо хони үрэжүүлхэ зуураа, һайн дүй дүршэлтэй болонхой. Мүнөө жэл гүрэнэй плёмстанциин дэргэдэ тэрэ мэргэжэл шадабаряа дээшэлүүлээ юм.

Колхоздо хамтадаа хонидой табан отара тоологдодог. Тэдэнэй хоёр отарада үрэжүүлгэ эхилээд, эмхитэйгээр, түлэг дундаа ябажа байна.

Л. ДАНЗАНОВ.

Хэрэн.

ОЛОНОЙ ХҮСӨӨР

[…]гарһэ жэл Цахир тосхоной […] больницада капитальна […] хэгдэһэн аад, газаагуур[…] харша хорёонь баригдангүй […]һэн юм.

[…] жэлэй хабар тосхоной хүн […] шиидхэбэри гаргажа, больни[…] харша хорёое олоной хүсөөр […] гэлсэһэн байгаа. Тэрэ ба[…] эмхи зургаанууд болон ажахынуудай алба хаагшад, хүдэлмэришэд эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, хэхэ ажалыень богонихон болзор соо дүүргээ.

«Победа» колхозой гэшүүд, Харацайн совхозой хүдэлмэришэд илангаяа эмхитэйгээр ажаллажа, хубитаяа оруулалсаа.

Б. ШОЕНОВ.

Захаамин.

АХА ДҮҮ СОЦИАЛИС ОРОНУУДТА

ХОЛЫН ХАРААТАЙ ТҮСЭБ

БУДАПЕШТ. Ороной арадай ажахые 15 жэлэй туршада хүгжөөхэ холын хараатай түсэб зохёолго дүүрэнтэжэ байна. Энэ үе соо промышленна үйлэдбэри 2,5—3,5 дахин дээшэлүүлэгдэхээр хүлеэгдэнэ. Иимэ ехэ хүгжэлтэ ажалай бүтээсые эрид дээшэлүүлһэнэй, үйлэдбэридэ шэнэ техникэ болон технологи нэбтэрүүлһэнэй, мүн СЭВ-тэ ородог гүрэнүүдэй хоорондохи харилсаа холбоо улам бэхижүүлһэнэй ашаар туйлагдаха болоно.

Ороной национальна доход энэ үе соо хоёр дахин дээшэлхэ. Венгриин арадай һуудал байдал ба соёл культура мүн лэ һайжаруулагдахаар хараалагдана. 1985 он болотор орон дотор 1,3—1,4 миллион шэнэ квартира баригдаха байна.

ТҮРГЭНӨӨР ХҮГЖЭНЭ

СОФИ. Кнежа хотодо пластмасса хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргадаг томо заводой барилга эхилбэ. Тэрэ завод энэ табан жэлэй туршада ашаглалгада оруулагдаха юм. Тус предприяти жэл соо 7700 тонно элдэб янзын хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргаха байна.

Пластмасса бүтээн гаргалга Болгариин промышленностиин түргэн хүгжэжэ байгаа һалбаринуудай нэгэн болоно. Үнгэрһэн табан жэлэй туршада пластмасса бүтээлгэ 3 дахин дээшэлээ һэн.

Зургаадахи табан жэлэй туршада пластмасса бүтээлгые улам саашадань хүгжөөхэ зорилго табигданхай. 1975 ондо иимэ продукци хамта дээрээ 94 мянган тонно гаргагдахаар хараалагдана.

ҮГЭДӨӨ ХҮРЭБЭ

ПРАГА. Чехословакиин коммунис парти ба ЧССР-эй правительство ерэхэ табан жэлэй туршада орон дотороо энергетикэ тон түргэнөөр хүгжөөхэ зорилго табиһан байна. Республикын олохон областьнуудта мүнөө мантан томо шэнэ электростанцинууд баригдажа байна. Парти ба правительствын табиһан зорилгые бэелүүлхэ хэрэгтэ ороной барилгашад ба энергетигүүд бүхы хүсэ шадалаа зорюулна.

Хойто-Чешскэ областиин Почерады хотодохи теплоэлектростанциин барилгашад һаяхан дүрбэдэхи блогой 200 мянган киловатт хүсэтэй энерготурбиные туршалга хэбэ. Тэрэниие ашаглалгада оруулхада Почерады хотын энергоцентрэй хүсэн 800 мянган киловаттда хүргэгдэхэ байна.

ЛЕНИНГРАДАЙ ГЭРНҮҮД ГДАНЬСНДА

ВАРШАВА. Гданьск хотын барилгын талмай дээрэ юһэн дабхартай 2 гэрэй хэрэгсэлнүүд асарагдаба. Энэ хадаа Ленинградай барилгашадай бэлэг болоно. Байгша ондо энэ хотын 500 гаран гэр бүлэ Ленинградта бүтээгдэһэн гэрнүүдтэ орожо түбхинэхэ байна. Гданьскын барилгашад тэрэ гэрнүүдые болзорһоонь урид барижа, ашаглалгада оруулха зорилготой.

Гданьск ба Ленинград хотонуудай хоорондохи хани барисаан улам бэхижэн хүгжэнэ.

БОГОНИ БОЛЗОР СОО

УЛААН-БААТАР. Монголой Арадай Республикын хүдөө нютагуудай ажалшад тэжээл бэлэдхэлгын хүдэлмэри үргэн далайсатайгаар ябуулжа байна. Сэлэнгын, Булганай, Восточно болон бусад аймагуудта хамта дээрээ хэдэн арбаад мянган тонно эрхим шанартай үбһэн бэлэдхэгдээ. Мүнөө ниитын малда тэжээл бэлэдхэлгын хүдэлмэридэ онъһожоруулагдамал 140 гаран бригада болон звено хабаадана.

МНРП-гэй Центральна Комитет, МНР-эй Министрнүүдэй Совет арадай ажахын шухала энэ кампаниие богони болзортө, һайн шанартайгаар дүүргэхэ талаар тусхай тогтоол һаяхан баталан абаба.

Б. ЯВУУХУЛАН

ЛЕНИН ТУХАЙ ДУУН

Хуушан гэрэй ханые
унагаажа,
Шэнэ байшангай тооные
тулажа,
Нингэм журамтай ороноо
байгуулжа,
Ниитэ олоноо тэгшээр
жаргуулһан
Сэсэн мэргэн Ленин.
Сэдьхэлэй шэмэг Ленин.
Гэгээн замыемнай заана.
Ленин —
Гэрэлтэ одод шэнги
Гэгээн замыемнай заана.
Ленин —
Сэлмэг тэнгэри шэнги
Сэбэр байдалдамнай
мүнхэрнэ.
Ород хүнэй бүлэдэ түрэжэ,
Олон яһатанай хайрада
хүртэжэ,
Арад зонойнгоо тэмсэлые
толгойлжо,
Зобохо жаргахые тэгшэ үзэһэн
Ехэ мантан Ленин,
Сэхэ шутамдал Ленин.
Ленин —
Эсэгын дүрэ шэнги
Эльгэ зүрхэндэ
шэнгэнхэй.
Ленин —
Эхын сэдьхэл шэнги
Энхэргэн зөөлэн
харасатай.
Суута Марксын номнолые
дагажа,
Һаруул коммунизмын һуури
табижа,
Хүн түрэлтэнэй зол жаргалдаа
Хүрэхэ ерээдүйн замые зааһан
Агуу багша Ленин,
Алдар суута Ленин.
Ленин —
Саһата орьёл шэнги
Газар дээрэ сайбайна.
Ленин —
Амидаралта наран
шэнги
Дэлхэйе шаран байна.

П. ПУРЭВСЭРЭН

ЛЕНИН ЗҮРХЭНДЭМНАЙ МҮНХЭ

Тэнгэриин түмэн ододые хүн
гэбэл,
Тэрэнэй дундахи наран —
Ленин!
Наранай халуун гэрэлтэй
адлиханаар
Найман зүгые Ленин
дулаасуулаа.
Дарайлдагша мянган уулые
хүн гэбэл,
Дабашагүй ганса орьёлынь —
Ленин!
Орьёлһоо аласые хараһан мэтэ
Ошохо замымнай Ленин заагаа.
Харьялаа олон далайе хүн
гэбэл,
Хамагһаа оюун гүнзэгынь —
Ленин!
Гүн далай шэнги бодол соогоо
Хүнэй хуби заяа Ленин
багтаагаа.
Дулаасуулха наран, гүн ехэ
удаан,
Дабашагүй орьёл—манай
Ленин!
Юрын хүнүүдэй зүрхэндэ
мүнхэрэн
Юртэмсын манлайда носоно
Ленин!

Ж. ЛОДОЙ

УРГАСЫН ДАЛАЙ

Хүхэрэн хүхэрэн намжаарһан
Хүндэлэн сэнхир ууланууд,
Хүнэй сэдьхэлые буляаһан
Хүбшэтэ Хангайн байгаали,
Тэнюун нютагай үзэсхэлэн
Тэгшэ уудам хүндынүүд.
Тэрэнние халима бүрхөөһэн
Тарлан шаргал далай.
Далай, далай,
Ургасын далай.
Үелэн үелэн ганхаһан
Алтан залаата шэнисэ,
Үдэршье, һүнишье ажаллаһан
Абарга хүрин комбайн,
Энэ комбайнын жолоошон
Эрбэгэр шарахан басаган,
Тэрэ басаганай харасада
Тэнгис далай уярна.
Далай, далай,
Ургасын далай.
Дабаа гүбээнүүдые дабаһан
Дардам харгы замууд,
Хойно хойноһоонь субаһан
Ороохо тарянанай хамбы.
Холо ойрогүй жэрыһэн
Хото хүдөөгэй хамбы,
Урагшаа хойшоо унжыһан
Улаан тугтай хамбы.
Далай, далай,
Ургасын далай.

Д. ПАШКА

СЭСЭГ

Арюун хурын
Амтатай уһаар ундалжа,
Алтан наранай
Амидаралта гэрэлдэ шарагдажа
Аласай һэбшээнэй
Амисхалда бүүбэйлэгдэжэ,
Шэмэтэ талын
Шэмэг болонош, сэсэгни!
Шарлаһан, хүхэрһэн
Шам дээгүүр гарахадаа,
Гоёмсог эрбээхэй
Гоё һайхандаш атаархана.
Уран гартай
Зурааша нэхэгшэ хоёр
Шадамар бүтээлдээ
Шамайе урлан дүрсэлнэ.
Халуун дундаа
Харижа амарһан хүүгэд
Һэрюун намартаа
Һургуулидаа абаашахаа
түүгээд,
Һонороор уншадаг
Һонин номойнгоо хоорондо
Шамайе хабшуулан
Шадамараар дэлгэн хатаана.
Удаан сагта
Ушараагүй зон уулзахадаа
Баглаа баглаагаар
Багсалан шамайе тэбэреэд,
Хамагһаа дүтэ
Хайрата хүнэйнгөө гарта
Бэхи нүхэсэлэй
Бэлэг болгон барюулна.
Нарата хабарай
Намжар дулаанда һалбараад,
Намарай һэрюундэ
Гандадаг байһан шамайе
Таһалгадаа хүнүүд
Тарижа һайнаар ургуулаад,
Хүйтэн үбэлдөө
Хүхин баясан жарганал.

А. БАДАЕВ буряадшалба.

ГУРБАН ҮДЭР СОО АРБАН МЕДАЛЬ

ГДР-эй Зуль хотодо мэргэн буудалгаар Европын түрүү һуури эзэлхын түлөө эхилһэн мүрысөөнэй түрүүшын гурбан үдэрэй туршада совет ороной спортсменүүд табан алтан, нэгэ мүнгэн, дүрбэн бронзо медальда хүртэбэ. Эндэ совет мэргэн буудагша Виталий Пахомович бага калибртай буугаар сагаалса буудахадаа, дүн хамтадань 1162 очко абажа, түрүү һуури эзэлһэн, алтан медальда хүртэһэн байна. Борис Мельник, Валентин Корнев гэгшэд удаадахи һуури эзэлжэ мүнгэн, бронзо медальнуудта хүртэбэ. Нүгөөдэ спортсмен Борис Ермаков пистоледээр мүрысэхэдөө 565 очко абажа, мүн лэ алтан, Григорий Косых бронзо медальда хүртөө.

СОВЕТ СПОРТСМЕНҮҮДЭЙ АМЖАЛТА

Бельгиин Остенда хотодо эдиршүүлэй дунда столой теннисээр үнгэргэгдэжэ байһан мүрысөөндэ совет ороной суглуулагдамал команда бултанһаа олон шагналда хүртэбэ. Совет ороной спортсменүүд мүрысөөнэй программын арба нэгэнһээ наймандань түрүү һуури эзэлһэн байна.

ГАЛИНА ЦАРЕВА — ДЭЛХЭЙН ЧЕМПИОН

Италиин Варесе хотодо велосипедээр дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө үнгэргэгдэжэ байгаа мүрысөөндэ Ленинградай Галина Царева дахинаа шалгаржа, гурбадахяа дэлхэйн чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Москвагай Галина Ермолаева энэ урилдаанда хоёрдохи һуури эзэлжэ, мүнгэн медаляар шагнагдаһан байна. Эрэшүүлэй дундаһаа Омскын Эдуард Рапп гэгшэ 1000 метрэй зайда эрхимлээ.

НАНА АЛЛА ХОЕР ЭРХИМЛЭҺЭЭР

Голландиин Амстердам хотодо шатараар дэлхэйн хахад финальна мүрысөөндэ түрүү һуури эзэлхын түлөө наадажа эхилһэн СССР-эй Нана Александрия Югославиин Ми... Лазаревич хоёрой хоорон... лалдаан үргэлжэлһөөр. Эд... табадахи наадандаа тэн... уулзалгынгаа тоо 3:2 бол... Эндэ манай шатаршан ... жэ ябана. Мүн Ми... хотодо совет шатарша... нэрнүүд Алла Куш... Татьяна Затуловсдая ... эрхимлэжэ ябана. Тэрэ ... дахи партияа үргэлжэл... дээ, баһал тэнсэжэ, уул... гынгаа тоо 3,5:2,5 болго...

(ТАСС).

СИБИРЬ, АЛАС-ДУРНА ЗҮГЭЙ СТАДИОНУУДААР...

Манай зонын «А» классай хоёрдохи бүлэгтэ наададаг фут... нуудай дунда ээлжээтэ—хорин долоодохи уулзалга августын ... үнгэргэгдэһэн байгаа. Нааданай дүн хаража үзэхэдэ, хоёр ком... футболистнууд бусадһаа эрхим һайнаар наадажа, урагшаа гар... Эдэнэр хэд бэ гэхэдэ, мүнөөдөө мүрысөөнэй таблицада түрү... ябаһан Семипалатинскын «Спартак» команда болоно. Эдэнэр айл... ерэһэн Курган хотын «Зауралец» командые аяар 6:0 гэһэн то... гоор шүүгээд табихадаа, дүн хамтадань 51 очкотой боложо, с... оруулһан бүмбэгынгөө тоогоор дахинаа түрүү һуурида гараба... Хабаровскын футболистнууд Эрхүүгэй «Аэрофлот» коман... өөрынгөө стадион дээрэ наадахадаа, айлшадаа 3:1 тоотойгоор шү...

Гурбадахи һуурида гараад ябаһан Красноярскын «Автомоби... клубай футболистнууд Петропавловск-Камчатский хотын «Ву... да» айлшалхадаа, талмайн эзэдые 2:1 тоотойгоор шүүгээд, аян ... саашань үргэлжэлүүлбэ. Томскын, Омскын футболистнууд зон... бусад хотонуудай командада айлшалаад мордоходоо талмайн эзэ... —Целиноград, «Динамо», Усть-Каменогорскын «Восток» ко... нуудтай 0:0 тоотойгоор тэнсэжэ, тэрэ һууринуудта үлэбэ. Энэ ... данда хабаадалсаагүй Благовещенскын «Амур», Шэтын, манай «... лэнгэ», Ангарскын «Старт» командануудай байдал мүргсөөнэй ... лицада бага зэргэ хубилһан байна. Жэшээнь, манай «... лэнгэ», Шэтын СКА-гай команданууд нэжээд, «Сп... хоёр һуури гэдэргээ сухарижа үгэхэ баатай болоһон байха ... Өөрынгөө стадион дээрэ наадаһан Владивостогой «Луч» ко... Новокузнецкын «Металлург» командатай 1:1 гэһэн тоотойгоор ... хэдээ, манай «Сэлэнгэ» командын урдань гараба.

Уншагшадай анхаралда хорин долоодохи нааданай мүры... таблица доро толилогдобо.

Командануул		Наадаа	Шүүгээ	Тэнсээ	Шүүгдээ	Бүмбэгэ
1. «Спартак» Семип.	27	15	6	6		41—24+17
2. СКА Хабаровск	27	14	9	4		26—14+12
3. «Автомобилист» Кр.	27	15	4	8		51—24+27
4. «Томлес» Томск.	26	13	8	5		27—15+12
5. «Амур» Благ.	26	11	10	5		27—15+12
6. «Иртыш» Омск	26	12	7	7		30—21+ 9
7. СКА Шэтэ	26	12	6	8		28—18+10
8. «Луч» Владивосток	27	10	12	5		27—20+ 7
9. «Сэлэнгэ» У-Үдэ	26	10	11	5		28—18+10
10. «Восток» У-Камен.	27	8	11	8		21—20+ 1
11. «Динамо» Целин.	27	9	8	10		26—36—10
12. «Старт» Ангарск	26	8	10	8		19—16+ 3
13. «Сахалин» Ю-Сах.	27	8	10	9		18—27— 9
14. «Аэрофлот» Эрхүү	27	9	5	13		19—33—14
15. «Динамо» Барнаул	27	7	7	13		31—36— 5
16. «Трактор» Павл.	27	5	11	11		25—29— 4
17. «Дзержинец» Новос.	26	7	5	14		20—30—10
18. «Металлург» Новок.	27	5	10	12		22—39—17
19. «Зауралец» Курган	26	3	10	13		18—40—22
20. «Вулкан» П-Камчат.	27	0	10	17		10—38—28

Студентнэрэй ажалай семестр

«БАРГАЖАН-71»

Зүүн Сибиринн технологическа институдай студентнэрэй барилгашадай нэгэ бүлэг Баргажанай аймагта худэлнэ. «Баргажан—71» гэһэн нэрэтэй тус бүлэгэй студентнэр мүнөө аймагай түбтэ эхилһэн һургуулиин барилга үргэлжэлүүлжэ байнхай. Ажалша бэрхэ студентнэрэй гараар котельнын досоо талань штукатурдагдаһан, сагаадажа шэрдэгдэһэн байна. Тиихэдэ һургуулиин байшангай бүхы хүдэлмэри дүүргэжэ, тосхоной һурагшад һуралсалай жэлые уужам һаруул шэнэ классууд соогоо угтахань. Эндэ барилгашад С. Мункоев, А. Кормильцев, В. Токтохоев, басагад Т. Иванова, Т. Еремко, В. Шпипева болон бусад үндэр бүтээсэтэ ажалаараа шалгарна. Тэдэнние бүтээсэ ехэтэ ажал тээшэ уряалжа, ударидажа ябаһан тус бүлэгэй комсорг Пётр Андреев тухай эндэ тэмдэглэлтэй. Институдай дүрбэдэхи курсын студент Пётр Андреев зунайнгаа амаралтын үедэ Галуута-Нуурай, Выдрино, Баргажанай-Адагай түмэр замай харгын, хилээмэнэй завод болон бусад барилгануудта хабаадалсаһан байна.

Үдэртөө аяма халуун гү, али аадар бороотой сагташье ажаллахадаа, хододоо даабаряа дүүргэжэ ябадаг. Эдэнэр сүлөөтэй сагай бии болохотой сасуу, хүдэлмэриин хубсаһа һэлгээд, аймагай түбэй соёлой байшанда, Адамово, Макаринино, Журавлиха тосхонуудта ажаһуудаг модошодто ерэжэ, һонин программатай концерт наада харуулдаг, үгышье һаа, уласхоорондын асуудалаар лекци, хөөрэлдөө үнгэргэдэг, юм. Мүн энээнһээ гадна, тосхоной спортсменүүдтэй футбол, волейбол, баскетбол наадалгаар һорёо мүрысөөнүүдые үнгэргэжэ, тэндэхи ажалшадые һонирхуулжа байдаг.

Н. ЕФИМОВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Зүүн Сибиринн технологическа институдай студентнэр Станислав Мункуев, Валерий Токтохоев халуун уһаар дулаасуулгын түхеэрэлгэ хэжэ байна.

«Баргажан-71» гэжэ студентнэрэй барилгашадай отрядай гэшүүд амаралтынгаа үедэ.

Н. ЕФИМОВЭЙ фото.

ХУУШАРҺАН ХУУДАҺАНУУД ХӨӨРЭНЭ...

Хуушаржа шарлашаһан хуудаһануудые иранаб. Он жэлнүүдэй ашаанда пэрбэгдэжэ, нугалаануудаараа мүлиржэ, һалаха болоһон саарһан дээрэхи зарим үгэнүүд уншагдахаар бэшэ болошонхой. Гэбэшье удхыень тухайлмаар. «Именной список чиновников и учителей Забайкальской области Верхнеудинского уезда» гэжэ гаршагтань бэшэгдэнхэй.

Энэ документ Буряадай гүрэнэй архивай дансанууд соо анхаралтайгаар хадагалагдана. Шалтагаанинь иимэ: тус документ буряад арадай дунда эрдэм гэгээрэл тарааха талаар ехэ оролдолго гаргагшадай нэгэн болохо ород багша Дмитрий Павлович Давыдовай өөрынь гараар бэшэгдэнхэй бшуу. Давыдов Хяагта хото болон Дээдэ-Үдын һургуулинуудта 1846 онһоо 1860 он хүрэтэр багшалһан, һүүлшын үедэ Дээдэ Үдын үезднэ училищиин хүдэлмэрилэгшэ байһан.

Баргажанай, Ониной болон бусад һургуулинуудые шалгажа ябаха зуураа буряадуудай үхибүүдые гэгээрүүлхэ хэрэгтэ онсо анхарал хандуулагша һэн. Баргажанай училищи шалгаһанайнгаа удаа, 1847 оной апрелиин 25-да иигэжэ бэшэнэ: «Училищида» Россин хуряангы түүхэ», «Российска грамматика». М. В. Ломоносовой «Загаһашанай хүбүүн», «Хүн ба гражданинай уялганууд» — иимэ номууд хэрэгтэй...»

Давыдов Дээдэ-Үдэдэ хүдэлмэрилхэ зуураа, буряад нютагуудта шэнэ һургуулинуудые олоор нээхэ гэжэ ехэ оролдолго гаргаһан байна. Тиин Давыдовай оролдолгоор табан һургуули нээгдэһэн юм. Тиихэ үедэ табан һургуули нээлгүүлхэ гээшэмнай баатаршалгатай жэшэмээр байгаа ха юм.

Дмитрий Павлович Давыдов багшаһаа гадна уран зохёолшо, поэт байһан юм. Мүнөө «Славное море, священный Байкал» гэжэ дуу хэн мэдэнэгүйб? Теэд тэрэнэй автор багша Давыдов байһан юм гэжэ зарим хүн мэдэншьегүй байжа магад. Гадна олон зохёол бэшэһэн.

Буряад арад зоной дунда эрдэм гэгээрэл тарааха хэрэгтэ Россин түрүү хүбүүдэй нүлөөн тон ехэ. Мүн тэдэнэй нүлөөн доро буряадай түрүүшын багшанар хүмүүжэн, урган гараа. Яков Александрович Болдонов — буряадай түрүүшын багшанарай нэгэн, политическэ сүлэлгэдэ ябаһан С. С. Галновский гэгшэ тэрэнние тоо, бэшэгтэ һургаһан байна. Болдонов удаань Балаганскын буряад һургуули дүүргэжэ, Эрхүүгэй үезднэ училищида ороһон байха юм.

Болдонов 1836 онһоо багшалжа эхилээ. Түрүүшын багша түрэл буряад нютагуудаараа саг үргэлжэ аяншалха зуураа, гэгээрэлэй, эрдэм болбосоролой аша туһа тухай эсэхэ сусахые мэдэнгүй хөөрэдэг, ойлгуулламжын хүдэлмэри ошоһон газартаа үнгэргэдэг байгаа.

1804 ондо Балаганск хотодо буряад үхибүүдэй һураха түрүүшын һургуули нээгдэһэн юм. Теэд тус һургуулида ганса ород хэлэн дээрэ заадаг бэлэй. Т... һээ ород хэлэ мэдэхэгүй үхи... мүн түрэлхидыньшье һургуули... хэһээ арсадаг, тэрьедээ... Болдонов үхибүүдые түрэл ... дээрэнь һургахаяа ород... ородһоо буряад хэлэн дээ... дэн ном оршуулһан байна. ... гэжэ «Арадай училищи... һурадаг һурагшадай дүри... шуулагдажа, ород алфавит ... Казань хотодо хэблэгдэһэн ... Мүн Яков Александрович «А... үзэглэл» оршуулаа.

...Архивай шарлашаһан ... ментнүүд түүхын урасха... хиисэһэн ажал хэрэгүүдые ... лан гэршэлнэ. Арад зонд... туһатай хэрэг үйлэнүүд, ами... һаяа арад зондоо зорюулһан ... нүүдэй нэрэ соло ула мүргү... ладаггүй.

К. ИЛЬИ...

ЭНХИР ЭКРАН

МОСКВА ХАРУУЛНА: 14.00 — орон доторхи һонин. 14.05 — «Пионерия» гэһэн һурагшадта зорюулагдаһан дамжуулга. 14.30 — СССР-эй гэгээрэлэй министр М. А. Прокофьевой «һуралсалай жэлээр» гэһэн хөөрөөн. 14.45 — Киногой аяншалгада дуратайшуулай клуб. 15.45 — концерт. 17.50 — эдиршүүлдэ зорюулагдаһан дамжуулга. 18.50 — орон доторхи һонин. 19.00 — СССР-эй дээдэ ба тусхай дунда һургуулинуудай һуралсалай министр В. П. Елютинэй хөөрөөн. 19.15 — уран һайханай фильм.

УЛААН-ҮДЭ ХАРУУЛНА: 21.00 — телепанорама. 21.20 — «Факел» гэһэн дамжуулга. 22.10 — концерт.

МОСКВА ХАРУУЛНА: 22.30 — концерт. 24.00 — «Время» гэһэн программа. 00.30 — хоккей.

ХИЛЫН СААНАҺАА

Дүрбэдэхи хүн бүхэн һуралсана

УЛААН-БААТАР. ТАСС-ай корр. Харанхы мунхаг байдалһаа-бүгэдэ ниитын хүсэд бэшэ дунда һуралсал, олон тоото тусхай ба дээдэ һургуулинууд—арадай засагай жэлнүүдэй туршада Монголой дабажа гараһан харгы зам иимэ юм. Арадай революциин илаһанай түрүүшын жэлдэ Улаан-Баатарта ажалшадай үхибүүдые һургаха шэнэ тухэлэй эхин һургуули нээгдээ һэн. Тэндэнь 40 үхибүүд һурадаг байгаа. Харин мүнөө жэл юрэнхы эрдэмэй 520 һургуулида республикын 245 мянган эдир эрхэтэд һурахань. Гадна вузууд болон техникумүүдтэ 20 мянган хүбүүд, басагад һураха байна. Мүнөө Монгол орондо 4-дэхи хүн бүхэн һуралсана.

Венгриин алюмини

БУДАПЕШТ. (ТАСС). Венгриин Арадай Республика боксит гэжэ малтамалаар баян юм. Энэнь алюминиин промышленностиин түүхэй эд болодог. Мүнөө жэл хоёр миллион тонно боксит малтан абахадаа, Венгри энэ түүхэй эдые үйлэдбэрилхэ талаар дэлхэй дээрэ наймадахи һуурида гараа.

Орон дотор мүн алюмини үйлэдбэрилгэ ехэ болоно. Нёдондо жэл Венгридэ 450 мянган тонно глинозем, 65,5 тонно сэбэр алюмини, 75 мянган тонно алюминиин продукци гаргагдаа.

Венгри ондоо гүрэнүүдтэ алюмини ехээр худалдадаг боложо байна. 1970 ондо 330 мянган тонно глинозем, 40 мянган тонно алюмини хариин гүрэнүүдтэ худалдагдаа. Мүнөө ябажа байгаа табан жэлэй туршада энэ һалбари бүри ехээр хүгжэхэ юм.

Худал хуурмаг „һунгалта" болобо

ПАРИЖ. (ТАСС). Уржадэр Урда Вьетнамда мүрдэлгэ хашалтын оршон байдалда засагай доодо палатада «һунгалта» болоо. Һунгалтын дүнгүүдые зорюутаар худал хуурмаг болгоһон тушаа мэдээсэлэй агентствэнүүд Сайгонһоо дамжуулна. Виньбинь городто «һунгалтаһаа» хоёр үдэр урид бүхы урнануудта бюллетеньнүүд хэгдэһэн, тамгалагдаһан байгаа гээд Франс Пресс агентство мэдээсэнэ. Зарим газарта засагаархидай үлүүсэ оролдоһоной ашаар Сайгоной «правительствын» кандидадуудай түлөө дуугаа үгэһэн хүнүүдэй тоо спискэтэ ороһон һунгагшадай тооһоо олон болошоһон байгаа. Бакльеу городто «һунгуулиие» буруушаажа, ламанар демонстраци хэһэн байна. Гранатын, гаазай хүсөөр энэ демонстраци дарагдаа.

ГЭС ХОЛЛОЙ МЭДҮҮЛГЭ

НЬЮ-ЙОРК. (ТАСС). США-гай Коммунис партиин Генеральна секретарь Гэс Холл иимэ мэдүүлгэ хэбэ: Америкын президент Р. Никсонэй Хитад ошохо ушар «Хитад арад тушаа хани ёһоной тэмдэг бэшэ юм. Энэ хадаа Советскэ Союз КНР хоёрой хоорондо яһа хаяха мэхэ гохо мүн».

«Правительствын зүгһөө салин хүлһые дээшэнь болгохогүй гэһэн ябадал хүдэлмэришэн ангида эсэргүүгээр хэгдэһэн дайн болоно. Энэ хадаа хүдэлмэришэдэй салин хүлһые бага болгожо, томо эзэд баяшуулай олзые ехэ болгохо гэһэн һэдэлгэ мүн» гээд США-гай дотоодын политикын асуудалнууд тушаа хэлэхэ зуураа, Гэс Холл тэмдэглээ.

1972 ондо болохо президентын һунгалтада США-гай компартиин ямар программатай байха тухайнь тэрэ хэлээ. Тиихэдээ «США-да хубилалтануудые хэхын түлөө хүдэлөөнэй бата бэхи үндэһэн хадаа марксизм-ленинизм болоно» гэжэ хэлэбэ. Энэ һунгалтын урда тээхи агитационно хүдэлмэри болбол оломиллион хүнүүдэй һанал бодолдо нүлөө үзүүлхэдэнь коммунис партида туһалха юм.

Негр арадай ажал ябуулагша Джордж Джексониие һаяхан алаһан ушар засагаархидай зүгһөө үнгэ зүһэнэй, доромжолго гаргаһан ябадал болоно гээд Гэс Холл мэдүүлээ.

ДЖОРДЖ ДЖЕКСОНЭЙ БЭШЭГ

ПАРИЖ. (ТАСС). Галлимар гэжэ Парижай хэблэл «Соледадай хани» гэһэн ном гаргаба. Энэнь американ расистнуудай гарһаа үхэһэн Джордж Джексонэй түрмэһөө бэшэһэн бэшэгүүдэй суглуулбари юм. Энэ ном тушаа бэшэхэдээ, «Юманите» газетэ иигэжэ тэмдэглэнэ: Сан-Квентин түрмэдэ Дж. Джексон буудуулһан байгаа. Ушарынь, тэрэ хадаа капиталис Америкын үндэһэ һуурида эсэргүүсээ. Түрмэдэ һууха үедөө Джексон мүлжэгдэгшэ ажалшадай дайсад, тэдэнэй ангиин дайсад хэд гээшэб гэжэ ойлгожо абаа. «Үнэхөөр коммунист, үнэхөөр революционер болоогүйдөө һанаагаа амархагүйб» гэһэн Джексонэй үгые газетэ хэблээ.

Брандтын мэдүүлгэ

БОНН. (ТАСС). Баруун Германиин канцлер Брандт үгэ хэлэжэ, Баруун Берлин тушаа дүрбэн оронуудай элшэн сайдуудай хэлсээнэй проект тухай тогтобо. Дүрбэн элшэн сайдуудай туйлаһан хэлсээе тэрэ һайшааба. Баруун Берлин тушаа дүрбэн оронуудай хэлсээнэй туйлаһан амжалта хадаа энэ хэлсээндэ һаад хэхые һэдэдэг ФРГ-дэхи хүсэнүүдэй аашануудай буруу байһые үнэмшэстэйгээр мэдүүлээ гээд тэрэ хэлээ. Мүн энэ ушар хадаа «түгшүүрилтэ байдалые усадхаха, дайнай хойшолонгуудые даамгайгаар дабаха» политика ябуулдаг ФРГ-гэй правительствын оролдолгые баталаа гээд канцлер онсолон тэмдэглээ.

Дахинаа тулалдаан болоно

ЛОНДОН. (ТАСС). Ольстерто байрлаһан Англиин эзэмдэгшэ сэргэтэ эсэргүүсэлгэ замханагүй Уржадэр эндэ һаруул үдэр буудалдаан болоо. Лондондерридэ хүсэ ехэтэй дүрбэн бомбо тэһэрээ. Тингэжэ сүүдэй, почтын гэрнүүд, Англиин сэрэгэйхидэй клуб гэмтээгдээ.

Энэ жэлэй найма һарын туршада Ольстерто бомбын 317 тэһэрэлгэ болоо гээд хэблэл мэдээсэнэ.

Дэлхэйн хэблэл юун тухай бэшэнэб?

Баруун Берлинэй асуудал тушаа дүрбэн оронуудай — СССР, США, Англи болон Франциин элшэн сайдуудай хэлсээнэй дүнгүүдтэ дэлхэйн хэблэл ехэ анхарал хандуулжа үргэлжэлһөөр. Дүрбэн талын энэ хэлсээн дээрэ туйлагдаһан үрэ дүнгүүд уласхоорондын байдалда ехэ удха шанартай байжа, эб найрамдалые бэхижүүлгэдэ, Европодохи оршон байдалые гуримшуулгада туһалха юм гээд газетэнүүд тэмдэглэнэ.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Н. В. Подгорный толгойлогшотой совет ороной партийно-правительственна делегациин ДРВ ошохо тухай хэблэл дэлгэрэнгыгээр бэшэнэ.

* * *

«Долларые абархын» тула США-гай парвительствын яаралтай экономическа хэмжээнүүдые абаһан тушаань дэлхэйн хэблэл бэшэхэ зуураа, Холбоото Штадууд өөһэдынгөө союзнигуудай туһаламжаар экономическа болон финансова ... нүүдһээ гарахые оролдоно гэж... дэглэнэ. Энэнь хэдэ хэдэн ... лис оронуудта бүри ехэ дураа... гые үүдхэнэ. Жэшээлхэдэ, «... тон пост» газетын бэшэһэнэй ... Японой хонжоо наймаашад «С... этигэхэгүй ябадалые» ехээр ... на.

Баруун зүгтэ болоһон ... кризис США болон Баруун Ев... хоорондохи хёмороое бүри гү... рүүлхэһээ гадна, мүн «ниит... гүүр» гэдэгэй арсалдаае бү... болгоо гээд Польшын «Трибу... ду» газетэ бэшэнэ.

* * *

Шведиин премьер-министр У... льме һаяхан үгэ хэлэхэдээ, ... орон Европодохи түгшүүрил... далые һулаpуулха полити... жэнэ, бүлэглэлнүүдэй хоор... арсалдаануудые усадхалгада ... хые эрмэлзэнэ гээд мэдүүлһэ... гаа. Энэ үгыень Шведиин хэбл... гэноор тайлбарилна. Тиихэ ... баруун ба зүүн зүг хоёрой ... дохи холбоонуудые үргэдхэ... роподохи аюулгүйн байдалай ... далнуудаар болохо зүблөөн ... зарлахые, эндэхи оронуудай ... дохи харилсаануудые һайжаруу... дурадхана.

Танзани ба Угандын хилэ дээрэхи байдал

ДАР-ЭС-САЛАМ. (ТАСС). Һүүлэй хоёр үдэрэй туршада энэ хоёр гүрэнэй хилэ дээрэ тулалдаан боложо байна. Танзаниин хоёрдохи вице-президент Рашиди Кавава, Танзаниин армиие командалагша генерал Маришо Саракикья тулалдаанай боложо байһан хилэ дээрэхи районуудта ошоо. Тэндэһээ ерээд тэдэнэр иимэ мэдүүлгэ хээ: Угандын армиин частьнуудай зүгһөө Танзаниин газар тээшэ буудахадань Танзаниин зэбсэгтэ хүсэнүүд харюу үгэһэн байна.

Угандын президент генерал Амин һүүлэй хоёр үдэрэй туршада Уганда ба Танзани хоёрой хоорондохи хилэ дээрэ буудалдаан болоо гэжэ баталаа. Тиихэдээ Танзаниин зүгһөө буудалга эхилээ гэжэ мэдүүлээ.

Италида һургуулинуу... дуталдана

РИМ. (ТАСС). Италида стати... скэ мэдээсэлэй ёһоор, 3 милли... хуу үхибүүд һургуулида яба... гагүйдэнэ. Ушарынь — һург... нууд дуталдана. Орон дотор 4 ... лион шахуу хүн зон үзэг бэ... дэхэгүй.

Редактор
Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Н-3626. Заказ № 10...